

Nieuwegein

Duurzame Ontwikkeling

Beleidsnota archeologie gemeente Nieuwegein

Van vondst naar verhaal

Raadsnummer

Datum 19-12-2012

Auteurs Edmée Sleijpen & Charissa van Eijk

Versie definitief

Colofon

'Van vondst naar verhaal' - Beleidsnota Archeologie, gemeente Nieuwegein

Druk: Copyshop gemeente Nieuwegein

Omslagontwerp: E. Sleijpen en C. van Eijk (Afdeling Duurzame Ontwikkeling)

Vormgeving binnenwerk: E. Sleijpen en C. van Eijk (Afdeling Duurzame Ontwikkeling)

Auteurs: E. Sleijpen en C. van Eijk (afdeling Duurzame Ontwikkeling). De teksten, die weergegeven zijn middels kaders in de lopende tekst, zijn tot stand gekomen in samenwerking met de Historische Kring Nieuwegein. De afbeeldingen zijn eigendom van de Historische Kring Nieuwegein.

Copyright © 2012 Gemeente Nieuwegein;

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Nieuwegein.

Voorwoord

Archeologie is spannend, leuk en maakt nieuwsgierig: wat zit er in grond onder mijn voeten? Archeologie is het onderzoek naar het tastbare verleden van onze voorouders. Archeologie vertelt het verhaal van alledag: van jagers en verzamelaars, van Romeinen en barbaren, van boeren en buitenlui, van ridders en jonkvrouwen. Hoe woonden zij, wat aten zij, met wie vochten zij, welk ambacht beoefenden ze en met wie trouwden zij? Archeologie vertelt ook het verhaal van bijzondere gebeurtenissen: van goden en rituelen, van oorlog en vrede, van Christendom en ketterij.

Het woord archeologie heeft een Griekse oorsprong (ἀρχαῖος – λόγος) en betekent 'leer der oudheid'. Archeologie begon als hobby van fortuinlijke avonturiers in de 18^e eeuw, en groeide vervolgens uit tot een echte wetenschap die overblijfselen van oude culturen bestudeert om het verleden te reconstrueren en te begrijpen. Door de eeuwen heen hebben de pioniers en de wetenschappers altijd vol passie hun kennis over het verleden in verhalen vertaald. Verhalen die voor iedereen te begrijpen waren, die hen een binding gaven met het verleden en hun identiteit bepaalden!

Dat óók onze gemeente mooie verhalen uit het verleden te vertellen heeft staat buiten kijf! De sporen van mensen uit de Steentijd, de vele versterkte huizen en kastelen die in de Middeleeuwen de omgeving overheersten, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, en de kans op het aantreffen van bewoningsporen uit een periode die elk tijdperk van de Steentijd tot en met de Nieuwe tijd omvat, biedt meer dan genoeg perspectief voor het vertellen van mooie verhalen!

Omdat archeologisch erfgoed als bijzonder waardevol wordt beschouwd is het wettelijk geregeld dat het beschermd wordt. De Wet op de Archeologische Monumentenzorg vraagt gemeenten inzichtelijk te maken welke archeologische waarden zich in de bodem bevinden en hoe daarmee om wordt gegaan. De voorliggende archeologienota is hierop het antwoord. Naast het zorgdragen voor het archeologisch erfgoed, is ook het toegankelijk maken ervan voor de inwoners van de gemeente Nieuwegein heel belangrijk. Het archeologische 'verhaal' van onze gemeente moet verteld worden, waardoor het verleden gaat 'leven' voor de Nieuwegeiners. Op deze manier kan het erfgoed een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de Nieuwegeinse identiteit, verbondenheid en saamhorigheid, die Nieuwegein een prettige plaats maken om te wonen. De wortels van het verleden bieden daarvoor een stevige bedding! Vandaar de titel van deze nota: Van vondst naar verhaal!

Hans Reusch,
wethouder gemeente Nieuwegein

Inhoudsopgave

Voorwoord		3	
Samenvatting		6	
1	Inleiding	8	
	1.1	Waarom archeologiebeleid?	8
	1.2	Waaruit bestaat het beleid?	10
	1.3	Leeswijzer	11
2	Archeologische waarden in de gemeente Nieuwegein	12	
	2.1	Inleiding	12
	2.2	De bewoningsgeschiedenis van Nieuwegein	13
	2.2.1	Steentijd (71.000-2000 v. Chr.)	13
	2.2.2	Bronstijd tot en met de Romeinse tijd (2000 v. Chr-450 na Chr.)	15
	2.2.3	Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd (450 na Chr.-heden)	18
	2.2.4	Bekende Vindplaatsen	21
	2.3	Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaarten	23
3	Het beleid	25	
	3.1	Inleiding	25
	3.2	Wettelijk kader	25
	3.3	Archeologiebeleid gemeente Nieuwegein	27
	3.4	Archeologiebeleid op maat voor het Klooster	30
	3.4.1	Archeologisch onderzoek in het Klooster	30
	3.4.2	Fysieke beschermingseisen plangebied het Klooster	31
	3.5	Archeologiebeleid in het bestemmingsplan	33
	3.6	Archeologiebeleid in de Erfgoedverordening Nieuwegein 2010	34
	3.7	Vroegtijdig rekening houden met archeologie: een win-win situatie	34
4	De uitvoering	35	
	4.1	Inleiding	35
	4.2	Archeologiebeleid en de omgevingsvergunning	35
	4.2.1	Aanvrager omgevingsvergunning	35
	4.2.2	Archeologisch uitvoerder	36
	4.2.3	Bevoegd gezag	36
	4.3	Archeologisch onderzoek	37
	4.3.1	De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	37
	4.3.2	Gemeentelijke Onderzoeksagenda Archeologie	37
	4.3.3	Standaardeisen archeologisch onderzoek	38
	4.3.4	Samenwerking met amateurarcheologen	38
	4.3.5	Betredingstoestemmingen onderzoeksterreinen	40
	4.3.6	Toevalsvondsten	40
	4.4	Toezicht	41
	4.5	Instrumenten voor de uitvoering van het beleid	42

4.5.1	Implementatie in de gemeentelijke organisatie	42
4.5.2	Uitvoeringsregels	44
4.5.3	Communicatie	44
4.5.4	Planning uitvoering	44
4.6	Gemeentelijk archeologiebudget: wettelijke taak, risico's en wensen	46
4.6.1	Uitvoering wettelijke taak archeologiebeleid	46
4.6.2	Risico toevalsvondsten	46
4.6.3	Uitvoeringsniveau plus	47
5	Het verhaal van Nieuwegein: communicatie en maatschappelijk draagvlak	48
5.1	Inleiding	48
5.2	Archeologiebeleid naar een plusniveau	48
5.3	Archeologie en publiek	49
5.4	Openbare ruimte	50
5.5	Educatie	50
5.6	Toerisme	51
	Gebruikte afkortingen	52
	Literatuur over archeologie gemeente Nieuwegein	53
	Lijst van afbeeldingen en tabellen	57
	Bijlagen	59
	Internationaal beleid	60
	Nationaal beleid	61
	Provinciaal beleid	62
	Bijlage 2: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) en Archeologische MonumentenzorgCyclus (AMZ-cyclus)	63
	<i>Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA)</i>	63
	<i>Archeologisch onderzoekstraject en de AMZ-cyclus</i>	63
	Bijlage 1: Achtergrondinformatie beleidskaders	
	Bijlage 2: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie -KNA- en Archeologische MonumentenzorgCyclus -AMZ-cyclus	
	Bijlage 3: Kaart beleidseisen plangebied ` t Klooster	
	Bijlage 4: Beleidsrapport een gestapeld verleden (losse bijlage-inclusief kaartmateriaal)	
	Bijlage 5: Onderzoeksagenda (losse bijlage)	

Samenvatting

Gemeenten zijn sinds 2007 door de herziening van de Monumentenwet 1988 verantwoordelijk voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen hun gemeentegrenzen. Het opstellen van gemeentelijk archeologiebeleid is het middel om daar invulling aan te geven. Het bestemmingsplan is het instrument om het beleid te borgen binnen het ruimtelijke ordeningsproces. De initiatiefnemer van een ruimtelijke ontwikkeling is conform het Verdrag van Malta financieel verantwoordelijk voor het archeologisch onderzoek.

De basis van het Nieuwegeinse archeologiebeleid vormt het archeologisch onderzoeksrapport dat de gemeente heeft laten opstellen^[1]. Voor dit onderzoek zijn alle bekende gegevens over de archeologie van Nieuwegein verzameld. De onderzoeksresultaten van het rapport zijn verwerkt in een aantal kaarten, die het erfgoed van de gemeente Nieuwegein visualiseren. Nieuwegein heeft een rijk bodemarchief met archeologische resten vanaf de Steentijd tot in de Nieuwe Tijd. Deze resten vertellen de ontwikkeling van Nieuwegein, het verhaal van onze voorouders. Om het bodemarchief, waarin nog zoveel informatie over vroeger behouden is, te beschermen is archeologiebeleid op maat opgesteld. Het archeologiebeleid van Nieuwegein bestaat eruit dat, op basis van de kennis die we hebben van de archeologie van Nieuwegein, een aantal zones is opgesteld. Deze zones kennen een dieptemaat en een oppervlaktemaat, die zijn verwerkt in de archeologische regels die worden opgenomen in bestemmingsplannen en erfgoedverordening. Deze maten wijken af van de 100m² die de Monumentenwet onderzoeksvrij stelt. Door eigen afwijkende oppervlaktematen vast te stellen, met weloverwogen dieptematen wordt alleen archeologisch onderzoek geëist wanneer nodig, en wanneer dit ook daadwerkelijk relevante informatie kan opleveren. Voor het plangebied het Klooster zijn, op basis van recenter archeologisch onderzoek, op kavelniveau archeologische regels opgesteld. De verschillende archeologische regels worden verwerkt in nieuwe bestemmingsplannen. Zolang het archeologiebeleid nog niet in alle bestemmingsplannen is verwerkt voorziet de erfgoedverordening, die gelijktijdig met het vaststellen van voorliggende nota wordt gewijzigd, in een overgangssituatie. Doordat het beleid een plek krijgt in het proces van de ruimtelijke ordening, kan en moet er vroegtijdig rekening worden gehouden met archeologische waarden. Hierdoor hoeft archeologie in de toekomst geen vertragende factor meer te zijn!

[1] Het onderzoeksrapport 'Een gestapeld verleden. Gemeente Nieuwegein. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart (RAAP-Rapport 2145)'.

Voorliggende beleidsnota is een essentiële aanvulling op genoemde documenten, omdat het inzicht geeft in de gemaakte beleidskeuzes en de gevolgen daarvan binnen het ruimtelijke ordeningsproces. Ook de aanvullende wensen vanuit de gemeente worden uitgebreid besproken, zoals de benutting van het erfgoed. Verder komt de implementatie en uitwerking van het beleid na vaststelling aan bod, waarmee deze nota ook een blik op de toekomst werpt. De nota is dus de praktische vertaling van het onderzoeksrapport naar het archeologiebeleid van de gemeente Nieuwegein.

In de praktijk betekent archeologiebeleid dat er bij bepaalde plannen sprake is van de eis archeologisch onderzoek te laten uitvoeren, als voorwaarde voor het verkrijgen van een omgevingsvergunning of een projectbesluit. Archeologisch onderzoek moet aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen, zoals die zijn vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Archeologie. De gemeente Nieuwegein heeft, aanvullend op het onderzoeksrapport een gemeentelijke onderzoeksagenda laten opstellen^[2]. Hierin zijn specifieke onderzoeksvragen en kennisthema's opgenomen, met behulp waarvan gericht, en voor Nieuwegein specifiek archeologisch onderzoek kan worden uitgevoerd.

De doelstelling van gemeentelijk archeologiebeleid is tweeledig: enerzijds het zorgdragen voor het gemeentelijk, archeologisch erfgoed én anderzijds het verleden onlosmakelijk verbinden met het heden. Conform het Verdrag van Malta moet archeologisch onderzoek niet alleen uitgevoerd worden vanuit een wettelijke plicht ter bescherming van archeologische waarden, maar moet er ook een maatschappelijke invulling gegeven worden aan de resultaten van het onderzoek. Dit laatste is daarnaast wenselijk vanuit het gegeven dat de bodemverstoorder het archeologisch onderzoek betaalt: het geven van een maatschappelijke invulling aan de onderzoeksresultaten levert hem een meerwaarde op en kan gezien worden als een compensatie voor de gepleegde investering. Het stimuleren van de 'benutting' van erfgoed wordt dus gezien als een belangrijke gemeentelijke taak. Wetenschappelijke archeologische resultaten kunnen vertaald worden naar leuke en boeiende verhalen, die als input en inspiratie kunnen dienen voor een geplande ontwikkeling, de inrichting van een gebied, het organiseren van een evenement, het maken van een kunstwerk, het opstellen van educatief materiaal etc. Doel van de voorgenoemde activiteiten is het creëren van gevoelens omtrent identiteit, verbondenheid en saamhorigheid, die Nieuwegein een prettige plaats maken om te wonen.

Graag verwijzen wij de lezer naar de leeswijzer in 1.3.

[2] 'Onderzoeksagenda archeologie gemeente Nieuwegein' (RAAP-Adviesdocument 488).

1 Inleiding

Binnen de archeologische monumentenzorg is de afgelopen jaren veel veranderd. Eén van de belangrijkste veranderingen is dat onder invloed van het Verdrag van Malta en de daaruit voortvloeiende herziening van de Monumentenwet 1988, gemeenten sinds 2007 een belangrijke rol hebben gekregen binnen de archeologische monumentenzorg. Gemeenten zijn sindsdien verantwoordelijk voor het behoud van en de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen hun gemeentegrenzen. Het opstellen van archeologiebeleid is hierbij het belangrijkste instrument. Voorliggende nota behandelt het Nieuwegeinse archeologiebeleid en heeft de titel 'Van vondst naar verhaal'.

1.1 Waarom archeologiebeleid?

De bodem wordt door archeologen gezien als een enorm, rijk archief waarin gegevens over ons gezamenlijk verleden in zijn bewaard. Uit de periode voordat er geschreven bronnen zijn, is het bodemarchief zelfs het enige archief dat ons informatie kan verschaffen over onze geschiedenis. Dat maakt de bodem zo waardevol, niet alleen voor de archeoloog, maar voor iedereen. Archeologisch onderzoek heeft de afgelopen 150 jaar de bewoningsgeschiedenis van Nederland herschreven. Aannames gebaseerd puur op schriftelijke bronnen zijn gewijzigd door kennis opgedaan uit ons bodemarchief. Niet alleen de wetenschap is geïnteresseerd in archeologie, maar ook het grote publiek wil weten hoe onze voorouders hebben geleefd. Vooral de interesse in de eigen lokale geschiedenis is sterk. Maar ook landelijk kan archeologie (en geschiedenis) zich verheugen in een steeds groeiende belangstelling, getuige het toenemende aantal studierichtingen op het gebied van erfgoed, de vele tentoonstellingen en musea gericht op het verleden, etc. Het belang van het erfgoed is sinds 2007 ook vertaald naar de wet. Een aanzienlijk deel van ons bodemarchief is namelijk sinds de Tweede Wereldoorlog ongezien verloren gegaan, als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen, grote infrastructurele projecten, natuurontwikkeling, intensivering van de landbouw. Die kennis zijn we voorgoed kwijt. Om dit in de toekomst te voorkomen zijn wettelijke maatregelen getroffen.

De herziene Monumentenwet 1988 stelt gemeenten sinds 2007 verantwoordelijk voor de beleidsmatige invulling van de archeologische monumentenzorg op gemeentelijk grondgebied, binnen de kaders van het bestaande rijks- en provinciaal beleid. Het waarborgen van een goede omgang met en zorg voor het gemeentelijk archeologisch erfgoed staat hierbij centraal. Het opstellen van een archeologienota is hierbij een goed instrument. De nota is toegespitst op de gemeente Nieuwegein en doet op een heldere en transparante wijze het beleid uit de doeken. Hierdoor is er zekerheid ten aanzien van de omgang met archeologie waardoor ruimtelijke ontwikkelaars in staat worden gesteld in een vroeg stadium rekening te houden met archeologie binnen hun project. Voor hen betekent dit dat zij efficiënt met archeologie kunnen omgaan wat

betreft tijd en geld. Archeologie hoeft op deze manier geen vertraging voor hun project meer te vormen, want er zijn duidelijke eisen en regels. Voor de gemeente Nieuwegein betekent dit dat archeologie als een serieuze conditie wordt meegewogen binnen het gehele ruimtelijke ordeningsproces en dat er ruimte is om de archeologische waarden te beschermen of veilig te stellen.

Een andere reden om deze nota op te stellen is het feit dat Monumentenwet erg algemeen is. Dat voorliggende nota is toegespitst op de Nieuwegeinse situatie, betekent feitelijk dat onderbouwd afgeweken wordt van de in de Monumentenwet opgenomen ondergrens van 100 m2 voor archeologisch onderzoek. Hierdoor worden onnodige onderzoeken voorkomen.

De wettelijke grondslag voor het gemeentelijk archeologiebeleid is niet de enige motivatie geweest voor het opstellen van deze nota. Een van de uitgangspunten van het Verdrag van Malta is namelijk dat er bij de zorg voor het archeologisch erfgoed ook sprake is van een publiekmaatschappelijke taak. Dit betreft de overtuiging dat de (lokale) overheid het maatschappelijke belang van het kwetsbare en waardevolle archeologische erfgoed dient te behartigen en toegankelijk dient te maken. De gemeente Nieuwegein zet dus niet alleen in op het behoud van haar erfgoed, maar heeft ook de wens om archeologie beleefbaar en toegankelijk te maken voor haar inwoners. De achterliggende gedachte hierbij is, dat het een gemiste kans is wanneer er geen aandacht wordt geschonken aan de maatschappelijke relevantie van onderzoeksresultaten. Natuurlijk leveren deze resultaten een bijdrage aan de vooruitgang van wetenschappelijke historische inzichten, maar deze informatie is meestal niet direct geschikt voor publieke doeleinden. De archeologische resultaten moeten daarvoor vertaald worden naar een leuk en boeiend verhaal, dat als inspiratie kan dienen voor een geplande ontwikkeling, de inrichting van een gebied, het organiseren van een evenement, het maken van een kunstwerk, het opstellen van educatief materiaal etc. Het kan in het licht van het voorgaande gebruikt worden voor het creëren van gevoelens omtrent identiteit, verbondenheid en saamhorigheid, die Nieuwegein een prettige plaats maken om te wonen. Nieuwegein kan zich als gemeente dus onderscheiden én op de kaart zetten met behulp van onder meer haar erfgoed.

De doelstelling van het gemeentelijk archeologiebeleid is daarmee tweeledig: enerzijds het zorgdragen voor het waardevolle gemeentelijk, archeologisch erfgoed (wettelijke taak) én anderzijds het verleden onlosmakelijk verbinden met het heden (publieke taak). Het archeologisch onderzoek moet niet alleen uitgevoerd worden vanuit een wettelijke plicht, maar ook omdat het onderzoek mooie en nieuwe inzichten met zich mee brengt die het waard zijn om een waardevolle plaats te krijgen in de herinnering en identiteit van mensen. In eerste instantie wordt met vaststelling van het gemeentelijk archeologiebeleid ingezet op het invullen van de wettelijke taken. De wensen en mogelijkheden ten aanzien van de publieke, maatschappelijke en educatieve taak worden in een later stadium nader uitgewerkt en voorgelegd aan de raad. In dit voorstel wordt dan niet alleen het archeologiebeleid verder uitgewerkt, maar wordt ook het cultuurhistorisch beleid meegenomen, dat in 2013 wordt opgesteld.

1.2 Waaruit bestaat het beleid?

Om aan de wettelijke taak te voldoen en voor Nieuwegein archeologisch beleid op maat te kunnen maken is een aantal stukken opgesteld die onderdeel zijn van het beleid, ieder met een eigen functie of doel en die elkaar aanvullen;

1. Allereerst is het van belang inzichtelijk te hebben welke archeologische waarden in onze gemeente aanwezig en te verwachten zijn. RAAP Archeologisch adviesbureau heeft daarom een gemeentebreed archeologisch onderzoek¹ uitgevoerd om alle bekende archeologische waarden en archeologische verwachtingen in kaart te brengen. *Archeologische waarden zijn gebieden waarvan reeds is vastgesteld dat er zich archeologische resten in de bodem bevinden. Archeologische verwachtingen zijn gebieden waarvoor de verwachting bestaat dat archeologische resten aanwezig zijn in de bodem.* In dit gemeentebrede onderzoeksrapport zijn deze waarden beschreven en visueel inzichtelijk gemaakt op zeven kaartbijlagen.
2. Kaartbijlage 7 bij het onderzoeksrapport betreft de beleidsadvieskaart. Hierin zijn de resultaten van het onderzoek, in nauw overleg met de gemeente vertaald naar de praktijk. Deze kaart, waarop in zones is aangegeven wanneer archeologisch onderzoek wordt geëist, vormt de basis van het voorliggende archeologiebeleid. Hierop is in één oogopslag zichtbaar wat er moet gebeuren qua archeologisch onderzoek (of juist niet) binnen een bepaald perceel of gebied. Hiermee wordt gewaarborgd dat de archeologie niet (ongezien) verloren gaat door bodemverstorende activiteiten.
3. Als aanvulling op het onderzoeksrapport en de beleidskaart is een gemeentelijke onderzoeksagenda opgesteld². Hierin zijn voor Nieuwegein specifieke onderzoeksvragen en kennisthema's opgenomen. Deze worden bij de uitvoering van het archeologiebeleid actief gebruikt en toegepast om sturing te geven aan in Nieuwegein uit te voeren archeologisch onderzoek³.
4. Het archeologiebeleid is niet compleet zonder voorliggende beleidsnota, die een belangrijke aanvulling is op het onderzoeksrapport, de kaart en de onderzoeksagenda. *Deze nota geeft inzicht in de gemaakte beleidskeuzes, de gevolgen ervan, aanvullende wensen vanuit de gemeente, en werpt een blik vooruit op de implementatie en uitwerking van het beleid na vaststelling.*
5. Als bijlage bij de nota is gevoegd de beleidseisenkaart bouwkavels het Klooster. Op deze kaart staat aangegeven wanneer (aanvullend) archeologisch onderzoek noodzakelijk is.
6. Tot slot worden alle regels van het archeologiebeleid vastgelegd in de Erfgoedverordening Nieuwegein 2010⁴. Het vastleggen van de archeologische regels is noodzakelijk totdat in alle bestemmingsplannen bepalingen m.b.t. archeologie zijn opgenomen. Het bestemmingsplan is volgend de Wet ruimtelijke ordening het aangewezen instrument om archeologische bepalingen in vast te leggen.

¹ Het onderzoeksrapport 'Een gestapeld verleden. Gemeente Nieuwegein. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart (RAAP-Rapport 2145)'.
² 'Onderzoeksagenda archeologie gemeente Nieuwegein' (RAAP-Adviesdocument 488).

³ De onderzoeksagenda faciliteert de input voor Programma's van Eisen ten behoeve van onderzoek. Daarnaast kan de onderzoeksagenda richting aan een synthetiserend onderzoek binnen de gemeente. Onderzoek moet namelijk ook leiden tot kennisvermeerdering over het bodemarchief in de eigen gemeente.

⁴ Door het opnemen van een hoofdstuk archeologie in de bestaande Erfgoedverordening.

Het is van belang dat de archeologienota en de archeologische beleidskaart na vijf jaar wordt geëvalueerd en zo nodig worden aangepast op basis van voortschrijdend inzicht. Archeologisch onderzoek levert namelijk nieuwe inzichten over het verleden van Nieuwegein en deze moeten een plaats krijgen binnen het archeologiebeleid. Tot slot: het tot stand komen van dit beleid was niet mogelijk geweest zonder de subsidie van de provincie Utrecht voor het opstellen van de archeologische beleidskaart.

1.3 Leeswijzer

De nota is als volgt ingericht:

- *Hoofdstuk 2* bespreekt de archeologie van Nieuwegein. De verschillende archeologische periodes die relevant zijn voor Nieuwegein worden behandeld, en er wordt ingegaan op de vindplaatsen die al bekend zijn. Het hoofdstuk schetst kortom een goed beeld van de archeologische waarden in Nieuwegein. Ook komt het beleidsadvies van RAAP aan bod.
- *Hoofdstuk 3* gaat in op het gemeentelijke archeologiebeleid. Duidelijk wordt wat het archeologiebeleid inhoudt en hoe het beleid in relatie staat tot het ruimtelijke ordeningsproces. De beleidsinstrumenten die de gemeente tot haar beschikking heeft voor het borgen van haar archeologiebeleid worden besproken, het bestemmingsplan en de erfgoedverordening.
- Na de vaststelling van het archeologiebeleid door de gemeenteraad moet het beleid worden uitgevoerd. Wat daar bij komt kijken wordt besproken in *Hoofdstuk 4*. Er wordt ingegaan op de praktijk van de omgevingsvergunning en archeologische onderzoeken (en de kwaliteitsborging daarvan), op het toezicht vanuit de gemeente, en de verder implementatie van het beleid.
- *Hoofdstuk 5* ten slotte biedt een vooruitblik op hoe Nieuwegein in de toekomst het verhaal van Nieuwegein wil gaan vertellen.
- De nota bevat verder een lijst van gebruikte afkortingen, een uitgebreide bibliografie en een lijst van afbeeldingen en tabellen. Tot slot is een aantal bijlagen toegevoegd, die als een verdieping kunnen worden gezien op de informatie zoals deze weergegeven is in de hiervoor genoemde hoofdstukken:

- ❖ *Bijlage 1* (Achtergrondinformatie beleidskaders) geeft inzicht in de archeologische beleidskaders op internationaal, nationaal en provinciaal niveau. Deze bijlage kan als aanvulling worden beschouwd op hoofdstuk 3.

- ❖ *Bijlage 2* (Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie -KNA- en Archeologische MonumentenzorgCyclus -AMZ-cyclus) betreft de uiteenzetting van het zogenaamde 'Proces van de Archeologische Monumentenzorg'. Welke stappen dienen initiatiefnemers te nemen als zij archeologisch onderzoek moeten laten uitvoeren? Welke partijen zijn hierbij betrokken en wat zijn hun rollen? Wat is de functie van het bevoegd gezag? Wat is het resultaat van het onderzoek? Deze bijlage kan als aanvulling op hoofdstuk 3 en 4 worden gezien.

- ❖ *Bijlage 3* betreft de kaart die de beleidseisen van het plangebied het Klooster weergeven.

- ❖ *Bijlage 4* en *5* betreffen het beleidsrapport een gestapeld verleden (inclusief kaartmateriaal) en de gemeentelijke onderzoeksagenda.

2 Archeologische waarden in de gemeente Nieuwegein

2.1 Inleiding

De bewoningsgeschiedenis van duizenden jaren heeft overal in het land zichtbare en onzichtbare sporen en resten achtergelaten. Over een klein deel van onze geschiedenis worden we geïnformeerd door schriftelijke bronnen, maar het overgrote deel van ons verleden kunnen we slechts bestuderen aan de hand van overblijfselen die in de bodem zijn achtergebleven. De omgang met deze bewoningsgeschiedenis vormt de rode draad van het genoemde onderzoeksrapport '*Een gestapeld verleden*' en ligt ten grondslag aan het archeologiebeleid. De bewoningsgeschiedenis is in het rapport onderverdeeld in drie tijdsblokken. De afbakening hiervan hangt nauw samen met de huidige spreidingsdichtheid aan archeologische resten uit de betreffende archeologische perioden en de ontwikkeling van het landschap. De tijdsblokken betreffen het bewoningsbeeld van de gemeente Nieuwegein in:

- 1) *de Steentijd*: De Steentijd is een periode waarin het dekzandlandschap centraal staat, de eerste rivierlopen tot stand komen, werktuigen van steen werden gemaakt en er een geleidelijke overgang plaatsvond van een levensonderhoud dat gebaseerd was op de jacht op wild en het verzamelen van voedsel, naar het verbouwen van voedsel. De bewoners van dit landschap (de jagers en verzamelaars) verbleven kort op dezelfde plaats en bewogen zich door het landschap afhankelijk van de spreiding van de voedselbronnen. Elk seizoen had iets anders te bieden en het bewoningspatroon werd daarop afgestemd. In de vroegste periodes van de Steentijd lag de nadruk op de jacht op wild dat in grote kuddes over de toendra's trok, terwijl in de latere perioden de jacht werd uitgebreid met het verzamelen van plantaardig voedsel. Bovendien is er dan een verschuiving te zien naar jacht op dieren die in het bos leefden. Daarbij ging de mens steeds langer en vaker op dezelfde plaats wonen. Uiteindelijk ging men over tot een levenswijze waarbij het zelf verbouwen van voedsel (landbouw) en het houden van vee de belangrijkste bron van bestaan werd. De eerste boeren verschijnen dan in de Lage Landen samen met de ploeg, het wiel (en daarmee de wagen), gebakken aardewerk en stevige boerderijgebouwen;
- 2) *de Bronstijd tot en met de Romeinse tijd*: In deze periode gaat de mens gebruik maken van werktuigen van brons en ijzer. Aan het einde van de Steentijd verschijnen de eerste voorwerpen van koper. In de Bronstijd begint men koper en tin samen te verwerken tot brons, waar werktuigen, sieraden en wapens van gemaakt worden. In de IJzertijd wordt brons vervangen door ijzer, dat een sterker metaal is dan brons. De zogenaamde woonstalboerderijen

komen op, waarin mens en dier onder één dak leefden. Aan het einde van de IJzertijd doen de Romeinen hun intrede in de Lage Landen, wat een grote invloed had op het dagelijks leven van de mens in deze periode. Ook verschenen er voor het eerst schriftelijke bronnen in onze streken; de Romeinen brachten naast veel luxeproducten ook het schrift mee;

- 3) *de Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd*: In deze periode neemt de kerkelijke invloed toe in de Lage Landen, evenals het aantal schriftelijke bronnen (historie), de ongelijkheid tussen arm en rijk en we zien dat er verschillende dorpen worden gesticht, die langzaam tot bloei kwamen. Ook is het opkomen van de industrialisatie een feit. In de Nieuwe tijd krijgt het landschap meer een meer zijn huidige aanzicht.

2.2 De bewoningsgeschiedenis van Nieuwegein

Het onderzoek van RAAP toont aan dat Nieuwegein een rijk bodemarchief heeft. De gemeente Nieuwegein heeft archeologiebeleid ontwikkeld om een goede omgang met de in Nieuwegein aanwezige archeologische waarden te waarborgen en zoveel mogelijk voor het nageslacht te behouden.

2.2.1 Steentijd (71.000-2000 v. Chr.)

- *De Oude Steentijd* (Paleolithicum) is gezien de vormingsdatum van het dekzandlandschap (*Pleniglaciaal; 71.000-12.500 voor Chr.*) de vroegste periode waaruit in de gemeente Nieuwegein vondsten kunnen worden verwacht. Karakteristiek voor de periode Oude- en Midden Steentijd was de menselijke leefwijze in de vorm van jagen en verzamelen. Er zijn binnen onze gemeente geen vondsten uit *de Oude en Midden-Steentijd* (Mesolithicum) bekend die in een landschappelijke context gevonden zijn. Daarmee wordt bedoeld dat deze vondsten niet in relatie tot een vindplaats (oude bewoningslocatie) gevonden zijn. Wel zijn vuurstenen werktuigen en honderden afslagen aangetroffen in de zogenaamde 'put van Weber' (een zandwinningsput; tegenwoordig de Nedereindse Plas en inmiddels grondgebied van de gemeente Utrecht) bij Jutphaas op een diepte van 26 meter beneden maaiveld. De vondsten kunnen daardoor niet aan een specifieke bewoningslocatie gekoppeld worden en zijn daarom 'losse' vondsten. De vondsten bevestigen echter wel de aanwezigheid van menselijke activiteit gedurende deze periode, maar zijn vanwege de vondst-omstandigheden (ontbreken van samenhang tussen de vondsten) geen direct bewijs voor bewoning gedurende deze periode.

Vondsten uit het Paleolithicum

De oudste archeologische vondsten in Nieuwegein dateren uit het Paleolithicum (ca. 150.000 jaar v.Chr.) en zijn gevonden tijdens zandwinning in 1986 in de huidige Nedereindse Plas. Het gaat om vuurstenen werktuigen en botten van mammoeten en een wolharige neushoorn. De resten lagen op een diepte van 26 meter.

Afbeelding 01: Kaakfragment van een wolharige mammoet (lengte 32 cm; breedte 30 cm).

- *De Nieuwe Steentijd* (Neolithicum) is in Nederland de periode die wordt gekenmerkt door een omschakeling van een voedsel verzamelende- naar een voedselproducerende economie. Boerenkolonisten uit Midden-Europa introduceerden rond 5300 voor Chr. in Zuid-Limburg de landbouwcultuur 'Lineaire Bandkeramiek' en produceerden daar hun eigen voedsel. Het jagen, vissen en verzamelen was hiermee niet ten einde, maar ging een minder belangrijke rol spelen in de voedselvoorziening ten gunste van het telen van cultuurgewassen en het houden van gedomesticeerde dieren. Deze geleidelijke omslag ging gepaard met een aantal technologische en sociale vernieuwingen zoals het wonen op een vaste plek, de introductie van geslepen stenen, dissels en bijlen en het gebruik van aardewerk van gebakken klei. Daarnaast maakte de productie van voedseloverschotten bevolkingsgroei mogelijk. De samenleving werd mede daardoor in sociale zin steeds complexer. Neolithische vondsten uit de gemeente Nieuwegein betreffen enkel losse vondsten die niet in landschappelijke context aangetroffen zijn, d.w.z. niet gevonden in relatie tot specifieke bewoningslocaties.

2.2.2 Bronstijd tot en met de Romeinse tijd (2000 v. Chr-450 na Chr.)

- In de Bronstijd vormde landbouw aangevuld met jacht en visserij de belangrijkste bestaanswijze. Men woonde in zogenaamde woonstalboerderijen, waarbij mens en dier onder één dak woonden. Dit was een nieuw verschijnsel ten opzicht van de voorgaande periode. Nieuw is verder dat, naast het gebruik van stenen gebruiksvoorwerpen, brons geïntroduceerd werd. Brons werd gemaakt door koper en tin samen te smelten. In onze gemeente is één losse vondst van brons uit de Bronstijd bekend. Het betreft een bronzen zwaard dat tijdens baggerwerkzaamheden in 1946 – 1947 is aangetroffen. Dit zwaard wordt het zwaard van Jutphaas genoemd en is een unieke vondst binnen Nederland (zie kader afbeelding 2). Er zijn geen sporen van nederzettingen uit deze periode aangetroffen.

Bronstijd "het zwaard van Jutphaas"

Uit de Bronstijd zijn geen vindplaatsen bekend in Nieuwegein. Wel is uit deze periode een unieke vondst bekend: het zogenaamde zwaard van Jutphaas.

Afbeelding 02: Het bronzen Zwaard van Jutphaas (lengte 42 x 13 cm) gevonden rond 1946 tijdens baggerwerkzaamheden bij de Liesbosch;(datering 1800-1500 v. Chr.).

Bronstijd "het zwaard van Jutphaas"

Het zwaard van Jutphaas behoort tot een groep van vier bijna identieke zwaarden die zijn gevonden in Bretagne, Zuid-Engeland en Ommerschans in Nederland. Het betreft een zwaard dat waarschijnlijk ceremonieel geofferd is. Het originele exemplaar bevindt zich in het Rijksmuseum van Oudheden. In Museum Warsenhoeck is een replica tentoongesteld.

De bronssmid die het zwaard tussen 1800 en 1500 v.Chr. heeft gemaakt, was een vakman. Hij was niet alleen in staat om een groot voorwerp van 42 bij 13 centimeter te maken, maar ook om het brons met behulp van een mal perfect in een vorm te gieten. Zo'n bijzonder zwaard was daarom een waardevol bezit voor zijn ongetwijfeld machtige eigenaar. Het was geen wapen om in de strijd te gebruiken, maar een prestigeobject. Het moest status en rijkdom onderstrepen: een kostbaar object om te offeren in een rivier, een plas of een stuk veen. Dat is ook de reden dat er geen handvat aan zit.

Baggeraar Giel Smidt heeft vast raar staan kijken toen hij, kort na de Tweede Wereldoorlog, bij baggerwerk in Jutphaas, een zwaard naar boven haalde. Hij was met zijn baggermolen Friesland II aan het baggeren op het terrein van de scheepswerf en machinefabriek "De Liesbosch". Toen hij het puntig voorwerp naar boven haalde, had de molenbaas geen flauw idee wat voor een zeldzame vondst hij in handen had. Smidt droeg het zwaard over aan zijn bedrijfsleider. Bij hem heeft het bijna een kwart eeuw thuis aan de muur gehangen, voordat de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) werd ingelicht.

Het zwaard bevindt zich tegenwoordig in het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden.

- In de IJzertijd worden voor het eerst ijzeren voorwerpen vervaardigd. IJzer verving brons steeds meer als materiaal voor de productie van werktuigen en wapens. In tegenstelling tot de bronshandel, die over lange afstanden plaatsvond, ontstond een inheemse ijzerproductie uit ijzeroerbanken. Ten opzichte van de Bronstijd traden in deze periode verder geen significante vernieuwingen op. Evenals in de voorgaande periode woonden de mensen in verspreid liggende hoeven of in nederzettingen bestaande uit enkele huizen. In de gemeente Nieuwegein zijn vrijwel geen nederzettingen bekend uit de Vroege IJzertijd. Dit is te wijten aan de steeds natter wordende leefomgeving in deze periode. De Jutphaas stroomgordel, actief vanaf de Nieuwe Steentijd tot aan het einde van de Bronstijd, lijkt gezien de aangetroffen bewoningssporen pas vanaf de Late IJzertijd in gebruik genomen als leefgebied. Waarschijnlijk vormden de bedding- en oeverafzettingen op dat moment een relatief hoger gelegen terrein in het natte landschap waarop gewoond kon worden.

De Late IJzertijd en Romeinse tijd op de Blokhoeve

Vindplaatsen uit de Late IJzertijd en Romeinse tijd zijn gevonden binnen het Rijksmonument het Kerkveld en de ontwikkellocaties Batau noord en zuid, Galecop en de Blokhoeve. Op de Blokhoeve zijn opgravingen uitgevoerd voorafgaande aan de ontwikkeling van de wijk Blokhoeve. Hierbij zijn de resten van een boerderij uit de Romeinse tijd ontdekt. De Historische Kring Nieuwegein heeft hier in het verleden ook opgravingen uitgevoerd.

Afbeelding 03: Geverfde beker van het type Brunsting 5a (linker foto - hoogte 17 cm breedte 18 cm), gevonden in 1988 bij de aanleg van een atletiekbaan op de Blokhoeve en een mantelspeld om kleding dicht te maken (rechter foto - lengte 5,2 cm) gevonden in 1982 bij de Blokhoeve. Beide voorwerpen dateren uit de Romeinse Tijd (ca. 150 na Chr.).

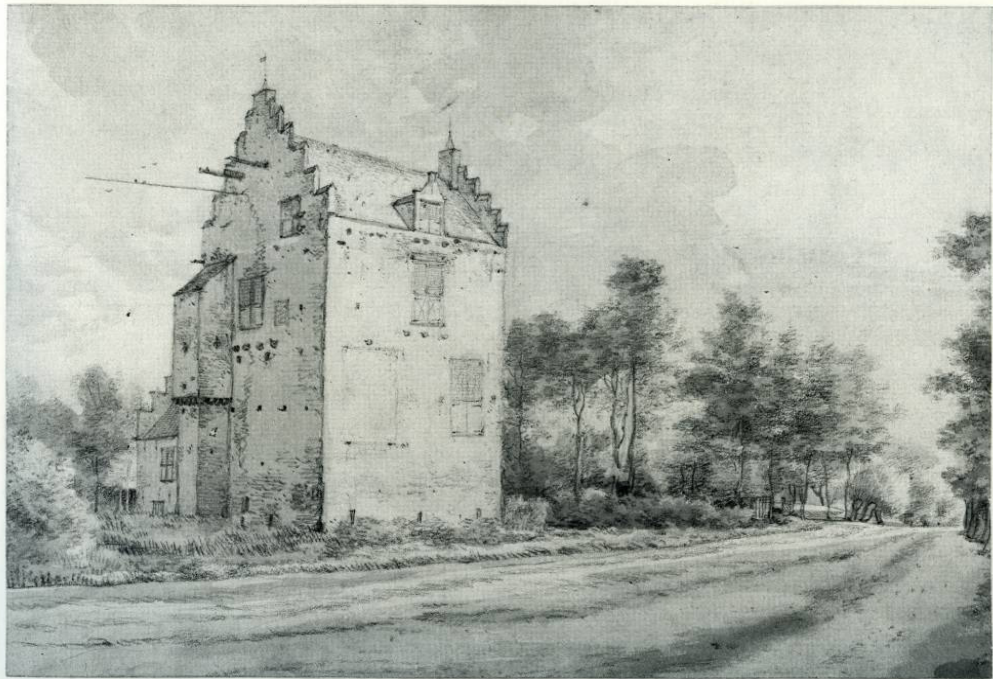
- Rond 50 voor Chr. verschenen Romeinse legioenen onder leiding van Caesar in onze streken. Het duurde echter nog tot 12 voor Chr. voordat een deel van het huidige Nederland deel uitmaakte van het Romeinse rijk. Vanaf ongeveer 40 na Chr. vormde de loop van de (Oude) Rijn de noordelijke grens (*limes*) van het Romeinse Rijk. Ter verdediging werden langs deze *limes* forten (*castella*) gebouwd. De forten waren met elkaar verbonden door een weg (*via militaris* of *limes-weg*), die ongeveer de zuidelijke oeverwallen van de Rijn volgde. De systematische aanleg van wegen was iets nieuws. Deze werden aangelegd met het militaire belang voor ogen: betere transportmogelijkheden voor troepen en materieel. De gemeente Nieuwegein vormt in feite het agrarische achterland van de *limes*. Daar werd de inheemse leefwijze gehandhaafd, met zichtbare Romeinse invloeden. Er zijn in onze gemeente relatief veel oppervlaktevondsten en losse vondsten bekend die dateren uit de periode Late IJzertijd - Romeinse tijd. Er zijn echter ook sporen van inheems-Romeinse nederzettingen aangetroffen, zoals in de Blokhoeve. Hier is een nederzetting aangetroffen bestaande uit een aantal huisplattegronden. Het vondstmateriaal wijst op een inheemse bewoning met duidelijke Romeinse invloeden.

2.2.3 Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd (450 na Chr.-heden)

- Officieel wordt de oversteek van de *limes* door de Germanen in 406 na Chr. gezien als het einde van de Romeinse tijd. De bevolkingsomvang in de omgeving nam toen tijdelijk af. Met het vertrek van de Romeinen, verplaatsten veel bevolkingsgroepen zich naar andere streken. De periode direct na de Romeinse tijd wordt de vroege Middeleeuwen genoemd. In de loop van de Vroege Middeleeuwen was waarschijnlijk een aantal kleine nederzettingen ter plaatse van het grondgebied van de gemeente Nieuwegein aanwezig:
- ❖ *Fr(i)esdore*: de vroeg-middeleeuwse voorganger van het huidige Vreeswijk, dat ten noordwesten van het huidige Vreeswijk lag. Het was een zogenaamd domeingoed, dat toekwam aan de bisschop van Utrecht;
- ❖ *Wiers (We-Frisse)*: een vroeg-middeleeuws gehucht dat ten westen van het huidige Huis de Wiers lag. Met het graven van de Vaartse Rijn en de Nieuwe Vaart verplaatsten beide dorpen zich naar de huidige locaties;
- ❖ *Galen (Galanna)*: een vroeg-middeleeuwse gehucht gelegen op de Blokse stroomrug, waarschijnlijk ter hoogte van de Blokhoeve of de hoeve Bouwlust;
- ❖ Kleine bewoningskern ter plaatse van kasteel Heemstede;
- ❖ *Gennipmuiden*: de middeleeuwse voorganger van 't Gein bij de monding van de verlande geul de Gein in de Hollandsche IJssel.
- In de loop van de Middeleeuwen vonden grote systematische ontginningen plaats van de veengebieden binnen het huidige grondgebied van de gemeente Nieuwegein. Deze ontginningen worden aangeduid als copeontginningen. Bij een copeontginning geeft de landsheer, in dit geval de bisschop van Utrecht, een stuk wildernis tegen betaling uit aan een georganiseerde groep kolonisten. Een deel van de oogst werd beschikbaar gesteld aan de kerk. Dwars op de ontginningsbasis die in het midden van de ontginningseenheid lag, werden evenwijdig en op regelmatige afstand van elkaar sloten gegraven ter afwatering van de landerijen, resulterend in een strokenverkaveling. Het ontgonnen gebied werd omringd door kades en dijken. De boerderijen werden op de koppen van de kavels geplaatst. Er waren verschillende ontginningsgebieden. In het kader van de oorsprong van Nieuwegein is met name de grote cope *Jutphaas* van belang. Deze bestond uit twee delen: *Nedereind* (in het westen) en *Overeind* (in het oosten), die in de periode 1076 tot 1100 gereed zijn gekomen. Verder is voor de oorsprong van Nieuwegein relevant dat bij de uitmonding van de Vaartse Rijn bij de Lek rond 1373 een schutsluis met verdedigbare toren, Gildenborch, werd gebouwd. Op deze plaats ontstond de nieuwe handelsnederzetting Vreeswijk.

De Volle- en Late middeleeuwen; boeren, edelen, handelaren en kloosterlingen in een ontginningslandschap.

In de Volle en Late Middeleeuwen is het huidige landschap in cultuur gebracht. Belangrijke elementen die in deze periode tot stand zijn gekomen zijn de bewoningslinten langs het Neder- en Overeind van Jutphaas. Naast vele boerderijen en de kerkterp op het Kerkveld, lagen er ook de kastelen zoals de Batau, Vronestein, Rijnhuizen, Plettenburg, Wijnestein, Stormerdijk en Oud Heemstede.

Afbeelding 04: Kasteel Stormerdijk (links) op een prent van Roelant Roghman

- In de 13e en 14e eeuw werden ter plaatse van het grondgebied van onze gemeente door de leenmannen van de bisschop van Utrecht op strategische plaatsen, ter verdediging van verbindingen over land en water, kastelen gesticht. In de periode 1500 – 1795 werd het begrip Ridderhofstad van belang. Ter verkrijging van het 'ridderschap', en daarmee invloed in het bestuur, dienden adellijke lieden onder andere een versterkt huis met daarbij horende grond te bezitten. Volgens een lijst van Ridderhofsteden uit 1536 bevonden zich in de gemeente Nieuwegein de volgende ridderhofsteden: Oud-Heemstede, Oudegein, Rijnestein, Rijnhuizen en Vronestein. De kastelen De Batau, Plettenburg en Stormerdijk hadden mogelijk ook de status van ridderhofstad. Versterkte huizen, buitenplaatsen of kastelen zonder de status van ridderhofstad waren: de Blokhoeve, de Bongenaar, Everstein, Galesloot, Groenedaal, Huis de Geer, Oude Wiers, Rijkpikkerwaard, Wijnestein en Zuilenstein (boerderij met stenkamer).

Afbeelding 05:
een smeedijzeren miniatuurbijltje (rechts) gevonden nabij boerderij De Batau 1981. De boerderij is gelegen nabij het voormalige kasteel de Batau. Het bijltje heeft waarschijnlijk gediend als kinderspeelgoed (datering Volle Middeleeuwen 1100-1275 na Chr.). Uiterst rechts: Haardsteen gevonden bij Kasteel Wijnestein. (datering: Nieuwe Tijd, 1600 na Chr.).

Nieuwe Tijd, boeren, burgers en buitenlui.

De bevolking neemt ondanks tegenslagen van dijkdoorbraken en ziektes nog steeds toe. Het landschap verandert door grootschalige ontginningen en de aanleg van buitenplaatsen voor de rijke burgerij uit Utrecht. Huis de Wiers is een voorbeeld van zo'n buitenplaats, die archeologisch is onderzocht door de werkgroep Archeologie van de Historische Kring Nieuwegein. De voormalige buitenplaats is nu een AMK-terrein (zie voetnoot 5).

- Tussen 1850 en 1940 bleef het grootste deel van het grondgebied van de gemeente in gebruik voor landbouw en veeteelt. Aan het einde van de 19e eeuw kwam de nadruk te liggen op het weidebedrijf. Het economische zwaartepunt verschoof van het boerenland naar handel en industrie. De economische activiteiten concentreerden zich langs het Merwedekanaal en het Amsterdam-Rijnkanaal. Daarnaast werd in deze periode de Nieuwe Hollandse Waterlinie gerealiseerd; een verdedigingslinie waarmee het land ter verdediging onder water kon worden gezet. Forten bij Jutphaas en Vreeswijk, batterijen aan de Overeindseweg, gevechtstellingen en kazematten maakt onderdeel uit van deze linie. Zowel tijdens de Eerste Wereldoorlog, als de Tweede Wereldoorlog is deze linie in staat van verdediging gebracht. Forten bij Jutphaas en Vreeswijk, batterijen aan de Overeindseweg, gevechtstellingen en kazematten maakt onderdeel uit van deze linie.
- De periode na 1945 werd gedomineerd door de grootschalige ontwikkeling van woningbouw. De eerste nieuwe woonwijken werden in de periode van de wederopbouw in de jaren '60 van de 20^e eeuw gerealiseerd (bijvoorbeeld Burgemeester de Geerplantsoen). In 1971 gingen Vreeswijk en Jutphaas op in de gemeente Nieuwegein, waarbij werd besloten de nieuwe gemeente te vernoemen naar de oude nederzetting 't Gein. Tussen 1971 en 1983 vond in Nieuwegein, dat de status van 'groeikern' had, grootschalige woningbouw plaats. De gemeente Nieuwegein groeide uit tot een belangrijke agglomeratie de stad Utrecht.

2.2.4 Bekende Vindplaatsen

De gemeente Nieuwegein heeft dus een rijk verleden, dat in ieder geval terug gaat tot in de Steentijd. Dat er sprake is van mooie en waardevolle archeologisch vindplaatsen, uit zich in het gegeven dat er binnen de gemeentegrenzen van Nieuwegein 19 AMK-terreinen⁵, gelegen zijn. Eén daarvan is een beschermd Rijksmonument (begraafplaats het Kerkveld aan de zuidzijde van Jutphaas). Op dit terrein, een zogenaamde terp, zijn overblijfselen van een vroegmiddeleeuwse kerk gevonden en er zijn nog restanten van een bakstenen toren aanwezig. Het terrein is in gebruik als begraafplaats, die mogelijk teruggaat tot in de 12^e eeuw. De overblijfselen van de vroegmiddeleeuwse kerk worden in de ondergrond verwacht. De overige AMK-terreinen zijn locaties met resten van versterkte huizen, kastelen en nederzettingsterreinen uit verschillende perioden. In de ondergrond van deze terreinen worden waardevolle archeologische vondsten en sporen verwacht die ons meer inzicht geven in de bewoningsgeschiedenis van de gemeente Nieuwegein.

Afbeelding 06:
Tufsteenfragment (lengte 20 cm en breedte 14 cm) gevonden op het Kerkveld. Tufsteen werd rond 1100 gebruikt voor de bouw van kloosters en kerken, alsook bij sarcofagen van de kerk op het Kerkveld. Datering waarschijnlijk 12^e eeuw.

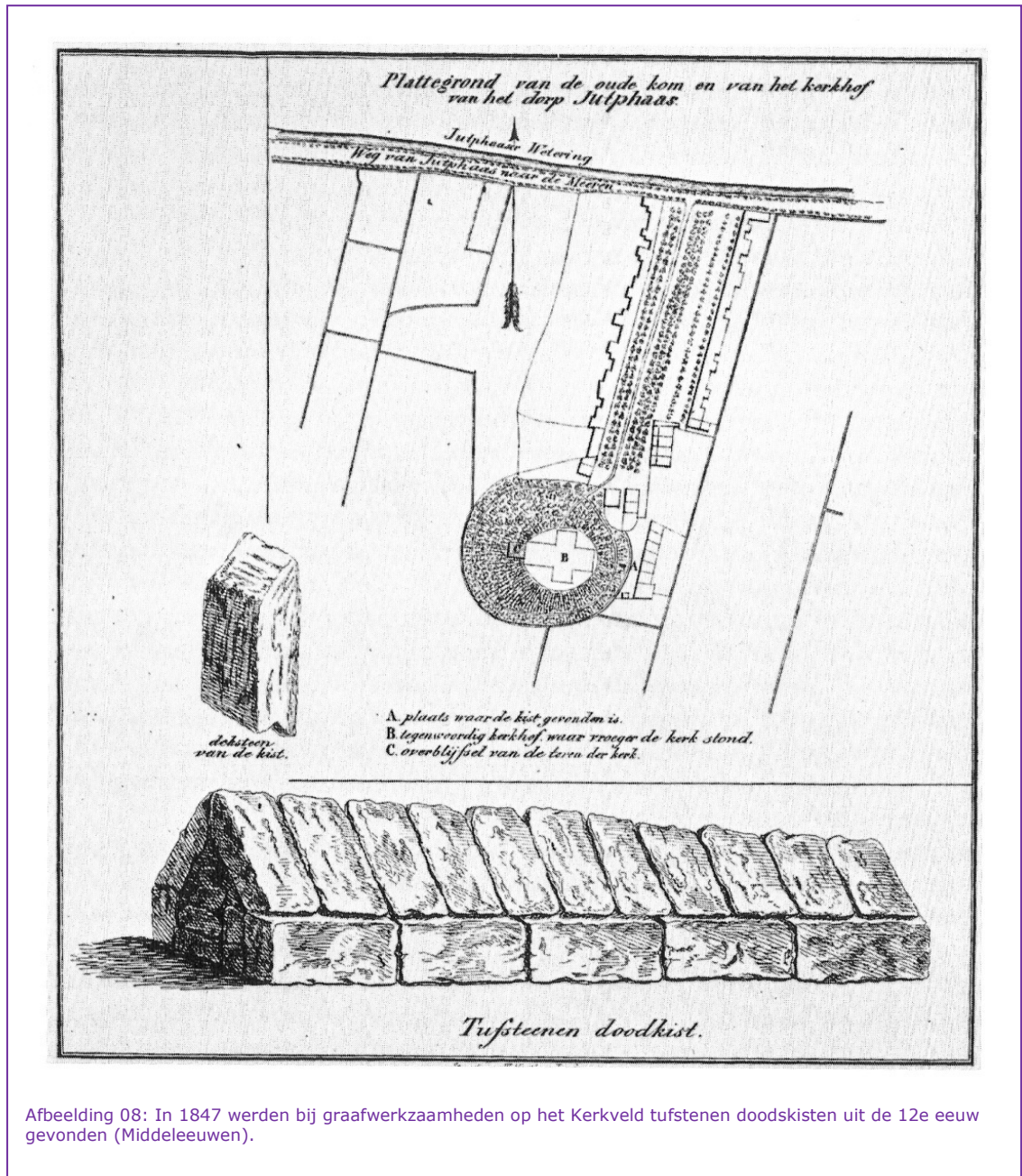
Afbeelding 07:
Spreeuwenpot gevonden bij Huis De Wiers. Een spreeuwenpot werd naast de keukendeur gehangen gevuld met jonge spreeuwen, waarvan pastei werd gemaakt. Datering: Nieuwe Tijd 1650-1700 na Chr.

Naast de archeologische monumenten zijn er grofweg 1400 unieke ARCHIS-waarnemingen⁶ geregistreerd in Nieuwegein. Na koppeling met de AMK-terreinen is het waarnemingenbestand in het onderzoeksrapport teruggebracht tot 85 vindplaatsen, geassocieerd naar complextype en periode. Als belangrijke en unieke vondst kan het zwaard van Jutphaas genoemd worden⁷. Het zwaard is gemaakt in de periode 1800-1500 voor Christus (de bronstijd). Soortgelijke zwaarden zijn in Engeland en Frankrijk gevonden en worden gezien als objecten waarmee de drager een bepaalde status verwierf in de gemeenschap. Het zwaard wordt meer als een ceremonieel object beschouwd dan als een gebruiksvoorwerp. Het is een unieke vondst voor Nederland.

⁵ AMK-terreinen betreffen terreinen die weergegeven zijn op de Archeologisch MonumentenKaart, opgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De kaart toont terreinen met een bekende en gewaardeerde archeologische waarde. Als men dergelijke terreinen wil ontwikkelen dient uitvoerig archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd. Een rijksmonument betreft een AMK-terrein dat een van rijkswege beschermde status heeft met als doel behoud van de vindplaats.

⁶ ARCHIS is het informatie en registratiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Archeologische waarnemingen zijn losse archeologische vondsten, gedaan door amateurarcheologen en opgravingsbedrijven tijdens archeologisch onderzoek.

⁷ Tegenwoordig in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden.

Afbeelding 08: In 1847 werden bij graafwerkzaamheden op het Kerkveld tufstenen doodskisten uit de 12e eeuw gevonden (Middeleeuwen).

2.3 Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaarten

De onderzoeksresultaten van het rapport '*Een gestapeld verleden*', zijn verwerkt in zeven kaarten, die het archeologisch erfgoed van Nieuwegein visualiseren:

1. *Kaartbijlage 1. De landschappelijke eenhedenkaart met bekende vindplaatsen.*

Op deze kaart zijn alle bekende archeologische vindplaatsen van de gemeente Nieuwegein weergegeven, evenals de geomorfologische opbouw van de ondergrond van Nieuwegein. Voor het opstellen van de geomorfologische ondergrond zijn geo(morfo)logische en bodemkundige bronnen geraadpleegd. Om alle bekende vindplaatsen en vondstmeldingen in kaart te kunnen brengen is de database Archis geraadpleegd. In deze database, die door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wordt beheerd, worden alle archeologische onderzoeken aangemeld, alle archeologische vondsten geregistreerd en staan alle archeologische monumententerreinen opgenomen. De waarden uit deze database zijn bewerkt tot een overzichtelijke vindplaatsencatalogus in het rapport, die correspondeert met de kaart. De database is zodoende gebruikt om een landschappelijke eenhedenkaart op te stellen waarop landschapstypen en bekende vindplaatsen aan elkaar gekoppeld zijn.

2. *Kaartbijlage 2. Cultuurhistorische waardenkaart Middeleeuwen – Nieuwe Tijd.*

De kaart betreft de periode Middeleeuwen – Nieuwe Tijd waarbij de ontginning van het gemeentelijk grondgebied centraal staat. Op deze kaart zijn versterkte huizen, kastelen, landgoederen, historische kernen, terpen, polders, kades, dijken en kanalen weergegeven.

3. *Kaartbijlage 3. Overzicht historische dorpskernen in de gemeente Nieuwegein.*

Op deze kaart zijn de historische dorpskernen Jutphaas, Vreeswijk en het Kerkveld weergegeven op detailniveau.

4. *Kaartbijlage 4. Archeologische verwachtingskaart Prehistorie – Romeinse tijd.*

Op deze kaart zijn voor Nieuwegein de gebieden met een verwachting van de prehistorie tot en met de Romeinse tijd weergegeven. Resten uit deze periode worden vooral verwacht op de hoger gelegen stroomruggen. De kaart is opgesteld op basis van de vindplaatsencatalogus en de ligging van de vindplaatsen in het (paleo)landschap. De verwachting is zoveel mogelijk gespecificeerd naar archeologische periode en diepteligging. Deze kaart geeft een indicatieve beschrijving van de huidige situatie ten aanzien van de archeologie in Nieuwegein en geeft inzicht in de (verwachte) dichtheid aan archeologische vindplaatsen.

5. *Kaartbijlage 5. Archeologische verwachtingskaart Middeleeuwen – Nieuwe tijd.*

Op deze kaart zijn voor de gemeente Nieuwegein de gebieden met een verwachting van de Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd weergegeven. Resten uit deze periode worden nu ook verwacht langs de ontginningsassen en op de locaties van buitenplaatsen, etc. Deze kaart is op dezelfde wijze opgesteld als kaartbijlage 4.

6. Kaartbijlage 6. Archeologische verwachtingskaart & bestaande elementen Tweede Wereldoorlog.

Op deze kaart is de nadruk gelegd op sporen die gerelateerd zijn aan gevechtsposities en stellingen gemobiliseerd in 1940. Als belangrijkste grote werken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie kunnen de forten Vreeswijk, Jutphaas, de batterij aan de Overeindseweg en de Plofsluis genoemd worden. Tussen de kazematten langs het Lekkanaal, bij de Prinses Beatrixsluizen, en op andere locaties worden restanten van gevechtsstellingen en loopgraven verwacht in de bodem. Ook zijn crashlocaties van neergehaalde vliegtuigen in kaart gebracht, evenals telegraafleidingen. Voor deze kaart (en bijbehorende separate Catalogus Tweede Wereldoorlog) zijn elementen uit verschillende onderzoeksdisciplines gecombineerd, waaronder bouwhistorie, historisch onderzoek, archiefonderzoek, luchtfoto's, archieven etc.

7. Kaartbijlage 7. Archeologische beleidsadvieskaart.

In deze kaart zijn al de bovengenoemde kaarten verwerkt. Op deze kaart zijn tien zones opgenomen, waaraan verschillende beleidsadviezen zijn gekoppeld. Conform deze beleidsadviezen wordt vroegtijdig archeologisch onderzoek geadviseerd wanneer in een plangebied vanaf een bepaalde grootte en met een bepaalde diepte bodemingrepen plaatsvinden. De ondergrenzen zijn geformuleerd als oppervlaktegrenzen en dieptegrenzen (zie tabel 1 hieronder). De beleidsadviezen zijn zo geformuleerd dat ze eenvoudig naar regels voor bestemmingsplannen omgezet kunnen worden. Vroegtijdig onderzoek wil zeggen dat vroeg in het planproces eventueel noodzakelijk onderzoek wordt uitgevoerd, opdat archeologie geen belemmering hoeft te worden in het verdere proces.

Beleidsadvies archeologie bij bodemingrepen, gemeente Nieuwegein		
	Categorieën	Beleidsadvies
WAARDEN	AWG 1 wettelijk beschermd archeologisch monument	geen bodemingrepen toegestaan vergunning aanvragen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
	AWG 2 terrein van archeologische waarde	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv: vroegtijdig inventariserend onderzoek
VERWACHTINGEN	AWV 1	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv: vroegtijdig inventariserend onderzoek
	AWV 2	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en plangebieden groter dan 500 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	AWV 3	bij bodemingrepen dieper dan 150 cm -Mv en plangebieden groter dan 2.500 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	AWV 4	bij bodemingrepen dieper dan 300 cm -Mv en plangebieden groter dan 2.500 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	AWV 5	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en plangebieden groter dan 5.000 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	AWV 6	bij bodemingrepen dieper dan 150 cm -Mv en plangebieden groter dan 10.000 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	AWV 7	bij alle waterbodemingrepen contact opnemen met Rijkswaterstaat
	AWV 8	bij alle waterbodemingrepen contact opnemen met Rijkswaterstaat

Tabel 1: Beleidsadvies RAAP ten aanzien van archeologie in gemeente Nieuwegein. AWG= Archeologisch Waardevol Gebied. AWV= Archeologisch Waardevol Verwachtingsgebied.

3 Het beleid

3.1 Inleiding

Het onderzoek van RAAP heeft alle bekende en te verwachten archeologische waarden van Nieuwegein in kaart gebracht. Omdat we deze waarden willen beschermen en behouden is gemeentelijk archeologiebeleid opgesteld. Het beste instrument voor borging van archeologisch beleid is volgens de Wet ruimtelijke ordening het bestemmingsplan. Voorliggend archeologiebeleid wordt daarom in nieuwe bestemmingsplannen opgenomen. Zolang dat nog niet is gebeurd voorziet de erfgoedverordening in een overgangssituatie. Wanneer het beleid op deze wijze verankerd is in het ruimtelijke ordeningsproces is het voor eenieder duidelijk wanneer en hoe rekening gehouden moet worden met het archeologisch erfgoed, bij het ontwikkelen van een plan met bodemingrepen.

Het bestaande beleidskader archeologie heeft verschillende niveaus. Zowel op internationaal, nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau is sprake van archeologisch beleid, waaruit taken en verantwoordelijkheden voortvloeien. Bijlage 1 bij deze nota gaat dieper in op het beleid van de andere overheden en kan gebruikt worden als achtergrond informatie om het gemeentelijke beleid in een breder kader te plaatsen. Dit hoofdstuk gaat alleen in op het gemeentelijke niveau en hoe het gemeentelijk archeologiebeleid in relatie staat tot het ruimtelijke ordeningsproces.

3.2 Wettelijk kader

Gemeenten moeten sinds de herziening van de Monumentenwet, door de implementatie van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz 2007)⁸ bij de vaststelling van nieuwe bestemmingsplannen, of bij de vrijstelling van bestaande plannen rekening houden met de archeologische waarden en verwachtingen in de bodem. In het kader van omgevingsvergunningen (voor bouwen, aanleggen en slopen)⁹ stellen gemeenten eisen aan de aanvragers in de vorm van het uitvoeren van archeologisch onderzoek als voorwaarde voor de vergunningverlening. Daarnaast wordt in tal van andere situaties van gemeenten een visie en uitspraak over het archeologisch bodemarchief verwacht. Veel gemeenten stellen daarom een eigen archeologiebeleid op.

⁸ Hoofdstuk V van de Monumentenwet 1988.

⁹ Sinds 2010 kan volstaan worden met het aanvragen van één omgevingsvergunning voor alle bouw-, en of grondactiviteiten. Dit is geregeld middels de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (WABO).

Afbeelding 9: Pelgrimsinsigne van de Heilige Cunera met twee maagden aan weerszijden die een wurgdoek vasthouden. De insigne is gevonden in 1995 op boerderij 'Vee- en Bouwlust' te Galecop (datering Late Middeleeuwen 1450-1500).

Het opstellen van gemeentelijk archeologiebeleid is echter geen verplichting. Gemeenten kunnen er voor kiezen om het Rijks- of provinciaal beleid over te nemen dat gebaseerd is op de Wamz. In deze wet zijn echter geen inhoudelijke normen of toetsingskaders, en geen interventiewaarden opgenomen. Er is slechts bepaald dat voor projecten met een omvang van kleiner dan 100 m² geen archeologisch onderzoek verplicht is. Voor de diepte van bodemverstoringen bevat de wet daarnaast geen enkele ondergrens. Daarnaast zijn er in de Wamz geen inhoudelijke kaders opgenomen met betrekking tot onderzoeksperioden en – thema's die belangrijk zijn voor sturing van het onderzoek. Het opstellen van ondergrenzen en dergelijke kaders en

normen behoort tot de beleidsvrijheid van gemeenten. Het overnemen van het rijks/provinciaal beleid met de 100 m² als ondergrens betekent dat bijna elke ontwikkeling (ook in het buitengebied) onderzoeksplchtig is. Hierbij wordt dan geen rekening gehouden met de archeologische waarde of verwachting van een gebied. Het is daarom niet gunstig om alleen te werken met 100 m² ondergrens. Voor de inwoners van een gemeente is het gunstiger wanneer er gemeentelijk archeologiebeleid wordt opgesteld dat een inhoudelijke afweging en onderbouwing kent. De onderzoeksplcht wordt daarmee afgestemd op de inhoudelijke verwachting van een perceel of locatie. Dit betekent bijvoorbeeld dat er minder strenge eisen kunnen worden gesteld aan gebieden met een lage archeologische verwachting. Anderzijds kan de gemeente besluiten dat ter plaatse van gebieden waar archeologische waarden reeds aangetoond zijn, de ondergrenzen voor onderzoek juist strenger zijn. Het gemeentelijk beleid zorgt dus voor dus maatwerk.

3.3 Archeologiebeleid gemeente Nieuwegein

Geheel volgens het Verdrag van Malta staat behoud van archeologische vindplaatsen in dit nieuwe gemeentelijke archeologiebeleid voorop. Gebieden waar archeologische vindplaatsen te verwachten zijn, moeten daarom zoveel mogelijk worden ontzien bij bodemverstoringen¹⁰. Wanneer het niet mogelijk is de archeologische vindplaatsen te ontzien zullen deze moeten worden opgegraven. Het doel is dan de archeologische waarden in de vorm van kennis te behouden, maar niet meer in de bodem.

Het onderzoek naar de archeologische waarden van Nieuwegein heeft aangetoond dat Nieuwegein een rijk bodemarchief heeft, dat het behouden en beschermen waard is. De beleidsadviezen van RAAP uit het onderzoeksrapport en de beleidsadvieskaart (zie ook tabel 1) zijn in nauwe samenwerking met de gemeente tot stand gekomen, en worden in het Nieuwegeinse archeologiebeleid voor het grootste deel overgenomen. De enige afwijking ten opzichte van de gegeven beleidsadviezen betreft bedrijventerrein het Klooster (zie hiervoor 3.4).

In tabel 2 hieronder zijn de gegeven beleidsadviezen van kaartbijlage 7 bij het onderzoeksrapport omgezet naar de gemeentelijke regels ten aanzien van archeologie. Voor het Klooster is een eigen tabel opgesteld (tabel 3). Deze regels worden verankerd in de Erfgoedverordening (zie hiervoor 3.6) en in nieuwe bestemmingsplannen. Op de verbeelding van het bestemmingsplan krijgen de gebieden dan de dubbelbestemming Waarde Archeologie (WA).

Archeologische regels bij bodemingrepen, gemeente Nieuwegein		
	Waarde Archeologie	Beleidsmaatregel/bestemmingsplanregels
WAARDEN	WA 1 <i>wettelijk beschermd archeologisch monument</i>	geen bodemingrepen toegestaan vergunning aanvragen bij de RCE
	WA 2 <i>terrein van archeologische waarde</i>	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv: vroegtijdig inventariserend onderzoek
VERWACHTINGEN	WA 3	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv: vroegtijdig inventariserend onderzoek
	WA 4	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en plangebieden groter dan 500 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	WA 5	bij bodemingrepen dieper dan 150 cm -Mv en plangebieden groter dan 2.500 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	WA 6	bij bodemingrepen dieper dan 300 cm -Mv en plangebieden groter dan 2.500 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	WA 7	bij bodemingrepen dieper dan 30 cm -Mv en plangebieden groter dan 5.000 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	WA 8	bij bodemingrepen dieper dan 150 cm -Mv en plangebieden groter dan 10.000 m ² : vroegtijdig inventariserend onderzoek
	WA 9	bij alle waterbodemingrepen contact opnemen met RWS
	WA 10	bij alle waterbodemingrepen contact opnemen met RWS

Tabel 2: Archeologische regels gemeente Nieuwegein. WA= Waarde Archeologie

De tien verschillende zones zijn gebaseerd op een aantal factoren: archeologische periode, de verwachte diepteligging van archeologische resten, historische bronnen,

¹⁰ Onder bodemverstoringen wordt overigens niet alleen graafwerkzaamheden bij bouw- en sloopwerkzaamheden verstaan, maar ook het aanleggen van wegen of sloten, grondwaterpeilverlagingen, bodemsaneringen etc.

archeologisch onderzoek, etc. De regels die aan elke zone is gekoppeld is zodoende maatwerk. Er wordt pas onderzoek geëist wanneer er daadwerkelijk kans is dat het archeologische niveau wordt getroffen, en wanneer de verstoring groter is dan een bepaald oppervlakte.

Oppervlaktematen en dieptematen:

De Monumentenwet geeft slechts gebieden kleiner dan 100 m² vrij voor bodemingrepen. De gemeenteraad heeft via artikel 41a van de Monumentenwet de mogelijkheid een afwijkend oppervlak te laten gelden als minimummaat waarbinnen de bodem verstoord mag worden zonder dat maatregelen met betrekking tot archeologie nodig zijn. Omdat vooral in de oude kernen van Jutphaas, Vreeswijk en Kerkveld veel kleinere vindplaatsen te verwachten zijn van woningen zou het hanteren van de ondergrens uit de Monumentenwet als gevolg hebben dat veel van deze vindplaatsen verloren zouden gaan. Aan de andere kant, in gebieden waar de archeologische verwachting lager is, zou de 100m² grens betekenen dat vaak onnodig onderzoek uitgevoerd zou moeten worden. Er is daarom in voorliggend beleid voor gekozen om afwijkende oppervlaktematen te hanteren.

De Monumentenwet heeft geen bepalingen over de diepte van bodemingrepen. In voorliggend beleid is per zone bekeken welke dieptematen gehanteerd moeten worden.

- WA 1 betreft een archeologisch Rijksmonument, waarvoor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed het bevoegd gezag is.
- WA 2 zijn reeds vastgestelde archeologische vindplaatsen. Daarom is het van belang dat elke bodemingreep hier hetzij wordt voorkomen, hetzij wordt uitgevoerd in combinatie met archeologisch onderzoek. De meeste van deze vindplaatsen bevinden zich dicht onder het oppervlak.
- WA 3 zijn gebieden waar een hoge archeologische verwachting geldt voor de periode Middeleeuwen-Nieuwe Tijd en betreft de oude kernen van Vreeswijk, Jutphaas en Kerkveld, waar kleinere vindplaatsen worden verwacht. Resten uit deze perioden bevinden zich over het algemeen vrij dicht onder het oppervlak.
- WA 4 betreft gebieden waar vlak onder het maaiveld zich de Jutphaas en –Blok stroomgordels bevinden, waar vooral resten uit de Romeinse periode worden verwacht. Met de oppervlaktegrens worden de kleinste plangebieden niet belast, omdat dergelijke kleine onderzoeken voor deze periode relatief weinig opleveren. WA 4 betreft ook ontginningsassen en historische bebouwing van bijvoorbeeld molens en versterkte huizen. Resten uit deze perioden bevinden zich over het algemeen vrij dicht onder het oppervlak.
- WA 5 is een zone waar zich de Wiersch-stroomgordel in de ondergrond bevindt, en waar een middelhoge verwachting geldt op archeologische resten uit de periode Laat-Mesolithicum-Midden Neolithicum. De top van de stroomgordel ligt op ca. 150 cm onder het oppervlak. De oppervlaktemaat is gebaseerd op een onderzoek waaruit blijkt dat bij een middelhoge archeologische verwachting een kleinere oppervlaktemaat weinig resultaat oplevert.
- WA 6 heeft de Benschop-stroomgordel in de ondergrond, waarvan de top op ca. 300 cm onder het oppervlak bevindt. Er wordt dezelfde oppervlaktemaat gehanteerd als in WA 5.

- WA 7 zijn gebieden langs de Lek en de Hollandse IJssel, waarbij de afzettingen nog hoog aan het oppervlak liggen. Archeologische resten worden vooral verwacht uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, maar ook andere perioden kunnen niet worden uitgesloten. Omdat de verwachting 'slechts' middelhoog is, er in deze periode geen grootschalige menselijke activiteiten is, en oudere resten waarschijnlijk zijn verdwenen is een grote oppervlaktemaat aangehouden. Aandachtspunt bij onderzoek is dat niet alleen wordt onderzocht of de bodemopbouw intact is, maar ook gericht wordt gezocht naar vindplaatsen.
- WA 8 betreft een groot deel van Nieuwegein: de mogelijke crevasses van het Benschopsysteem en het diep liggende dekzandlandschap. Bewoningsresten uit de Prehistorie behoren tot de mogelijkheden. Omdat de kennis van het toenmalige landschap bijna nihil is heeft deze zone een onbekende archeologische verwachting. Omdat alleen heel systematisch (dus grootschalig) onderzoek zinvol is, wordt hier een vrij grote oppervlaktemaat gehanteerd. De dieptegrens is overeenkomstig de verwachte top van het Benschopsysteem.
- WA 9 en WA 10 zijn de Lekbodems rondom Vreeswijk en de jachthaven bij de Lek. Afhankelijk van de werkzaamheden en de te verstrekken vergunning is de gemeente Nieuwegein, de Provincie Utrecht, Rijkswaterstaat of Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden het bevoegd gezag. De Lek is aangemerkt als Rijkswater in de Waterwet. Rijkswaterstaat (RWS) is waterbeheerder en wordt formeel geadviseerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Omdat er verder geen oppervlakte en dieptematen te geven zijn voor deze zone, is het beleid om in overleg met RWS (en dus ook de RCE) gezamenlijk op te trekken.

Afbeelding 10: Een impressie van een archeologische opgraving bij Huis de Wiers.
De opgraving werd uitgevoerd door de Werkgroep Archeologie van de Historische Kring.

3.4 Archeologiebeleid op maat voor het Klooster

De beleidsadvieskaart is niet geschikt voor het bedrijventerrein het Klooster, omdat inmiddels uitgevoerd archeologisch onderzoek nieuwe inzichten heeft opgeleverd. In het gebied is namelijk sprake van kwetsbare, waardevolle en zeldzame archeologische resten. Er is daarom voor gekozen een aparte kaart voor het Klooster op te stellen (Bijlage 3), waarop eisen staan opgenomen die afwijken van de beleidskaart. Met een stukje beleid op maat voor het Klooster wordt ingespeeld op zowel de archeologische waarden in de bodem als op de praktijk van een bedrijventerrein in ontwikkeling.

3.4.1 Archeologisch onderzoek in het Klooster

Afbeelding 11:
Beeldje (hoogte 4 cm)
gevonden in plangebied
Het Klooster bij
werkzaamheden voor
dijkverzwaring. Nabij de
dijk (op de grens met de
gemeente Houten) heeft
in de middeleeuwen een
klooster gelegen.
(datering: Volle
Middeleeuwen, 12^e
eeuw).

In plangebied het Klooster, waar een bedrijventerrein wordt ontwikkeld, is een aantal archeologische onderzoeken uitgevoerd. In 2001 is in deelgebied 3 een bureau- en verkennend booronderzoek uitgevoerd in het kader van een Cultuurhistorische Effect Rapportage¹¹. In 2009 en 2011 zijn vervolgens respectievelijk een karterend booronderzoek in deelgebied 3 en een inventariserend booronderzoek in deelgebied 1 en 2 uitgevoerd omdat de plannen voor het bedrijventerrein zouden kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van de verwachte archeologische resten¹². Op basis van deze onderzoeken is vastgesteld dat in het oostelijke deel van het plangebied sprake is van een stroomgordel met een verwachting op archeologische resten uit de Steentijd. Tijdens het booronderzoek in deelgebied 3 zijn daarnaast twee vindplaatsen uit de IJzertijd en de Late Middeleeuwen aangetroffen, die nader onderzocht zijn door middel van een proefsleuvenonderzoek¹³. Deze twee locaties zijn na dit onderzoek vrij gegeven voor de geplande ontwikkeling. De kleine activiteitsplekken (verblijfplaatsen en kampementen van jagers/verzamelaars) uit de Steentijd, waarvan tijdens de booronderzoeken sporen zijn aangetroffen, zijn relatief zeldzaam. Omdat de bodemopbouw ter plaatse van deze activiteitsplekken intact is, zijn deze

archeologische resten hoogstwaarschijnlijk heel goed in de ondergrond bewaard gebleven. Daarom is er sprake van zeer waardevolle archeologische resten, en het is vrij zeker dat er meerdere van dergelijke activiteitsplekken in de bodem aanwezig zijn. De gemeente heeft besloten om deze resten zo veel mogelijk door middel van de archeologische beheersmaatregel 'behoud *in situ*'¹⁴ te beschermen, met behulp van fysieke beschermingseisen. Het grootste deel van de potentiële resten bevindt zich op relatief grote diepte (gemiddeld circa 2 meter) beneden maaiveld, waardoor zij bij

¹¹ CHER; Tol, 2001.

¹² Jansen, B. en J.H.M. van Eijk, 2009; Jansen, B. 2011.

¹³ Loopik, J., Zuidhoff, F. 2010.

¹⁴ Bij behoud *in situ*, blijven de archeologische resten in de bodem behouden. Er moeten echter maatregelen getroffen worden om deze resten zo goed mogelijk te beschermen, zoals bijvoorbeeld het zorgen voor een continu grondwaterpeil, het opstellen van regels aangaande toegestane gravingen, het actief toezicht houden op een dergelijk gebied etc. Dergelijke maatregelen worden fysieke beschermingseisen genoemd.

de realisatie van het nieuwe bedrijventerrein in de meeste gevallen niet doorgraven zullen worden. Ontwikkelingen die gepaard gaan met diepere verstoringen, of ingrepen die een groter oppervlak verstoren (bijvoorbeeld met heipalen) kunnen echter wel de verstoring van deze waardevolle resten tot gevolg hebben. Daarom is bijvoorbeeld in 2010 een aantal locaties binnen het plangebied het Klooster archeologisch begeleid¹⁵. Deze locaties zijn na de begeleiding vrij gegeven, omdat de archeologische resten in voldoende mate veiliggesteld waren. De vrijgegeven locaties maken dus geen deel meer uit van het in situ behoud.

3.4.2 Fysieke beschermingseisen plangebied het Klooster

De uitgevoerde booronderzoeken hebben geleid tot een gespecificeerde archeologische verwachting op kavelniveau¹⁶. Er is op basis van deze verwachting per kavel door RAAP een advies opgesteld ten aanzien van de toegestane diepte van bodemingrepen. Deze adviezen zijn overgenomen door de gemeente en op dit moment als beperkingen voor grondingrepen en bouwvoorschriften in de koopaktes/documenten van gronduitgifte verwerkt. Er is namelijk sprake van behoudenswaardige archeologie. Deze adviezen per kavel zijn nu ook verwerkt en opgenomen als eisen in voorliggend archeologiebeleid, in onderstaande tabel (zie ook Bijlage 6; kaart beleidseisen plangebied het Klooster). Deze eisen zijn van toepassing op werkzaamheden in het kader van omgevingsvergunningen (bouw-, sloop- en aanlegwerkzaamheden) en overige werkzaamheden, waarbij sprake is van het roeren van de bodem. De eisen houden in dat bodemwerkzaamheden vanaf een bepaalde diepte alleen mogen worden uitgevoerd onder de voorwaarde van aanvullend archeologisch onderzoek. Dit heeft als doel uit te sluiten dat mogelijk aanwezige archeologische waarden aangetast worden en indien dit wel het geval is deze veilig te stellen. De dieptes waar vanaf archeologisch onderzoek verplicht is zijn weergegeven in tabel 3;

Deelgebied 3	Archeologisch onderzoek bij verstoringen:	Kaart
Kavel 1 t/m 4 en 1A en 4A	dieper dan 0,7 m-NAP	Zone 1
Kavel 5 t/m 10 en 39	dieper dan 1,0 m-NAP	Zone 2
Kavel 11, 13 t/m 16, 26, 28 en 40	dieper dan 1,2 m-NAP	Zone 3
Deelgebied 1 en 2		
Kavel 27, 41, 42, 43, B, K t/m T	dieper dan 1,10 m-NAP	Zone 4
Kavel A, C t/m J, A1	dieper dan 1,50 m-NAP	Zone 5
Kavel A2, A4, A14, A8 t/m A10 en A17 t/m A19	dieper dan 4,50 m-NAP	Zone 6
Kavel A3, A5 t/m A7, A15, A16, A23	dieper dan 1,90 m-NAP	Zone 7
Kavel A12, A13, A21, A22, A25, A27	dieper dan 3,20 m-NAP	Zone 8

Tabel 3: Archeologische regels kavels plangebied het Klooster.

¹⁵ IJson, P.J. en B. Jansen 2010.

¹⁶ Jansen, B. en J.H.M. van Eijk, 2009; Jansen, B. 2011.

Naast een maximale verstoringsdiepte worden twee eisen gesteld ten aanzien van bouwwerkzaamheden:

- Voor het verstoren van de bodem door funderingspalen geldt het volgende: Dit is toegestaan als deze verstoring binnen 5% van de oppervlakte van het plangebied op het desbetreffende kavel blijft. Zonder archeologisch onderzoek is verstoring niet toegestaan als het verstoringspercentage groter is dan 5% . Daarbij wordt het te verstoren deel bepaald aan de hand van het effectieve grondroerende oppervlak van de funderingspalen;
- Indien de verstoring binnen de 5 % blijft, geldt dat de funderingspalen in één richting en minimaal 2,50 meter uit elkaar geplaatst moeten worden. Eventuele toekomstige archeologische opgravingen kunnen op deze manier met een (gebruikelijke) middelgrote kraan uitgevoerd worden.

Met het vaststellen van het beleid middels deze nota worden deze fysieke beschermingseisen (en dus beperkingen voor grondingrepen en bouwvoorschriften) ook vastgelegd in de Erfgoedverordening Nieuwegein 2010¹⁷. Op deze manier zijn er bindende voorwaarden verbonden aan de toekomstige ruimtelijke plannen op perceel niveau. Uitgangspunt van deze beschermingseisen is het zoveel mogelijk in de bodem behouden van de aanwezige archeologische waarden, zogenaamd *in situ* behoud. Hiernaar wordt gestreefd door, middels genoemde eisen, zoveel mogelijk in te zetten op archeologiesparend bouwen. Het in de bodem behouden van archeologie is namelijk veel goedkoper dan het verwijderen ervan middels een archeologische opgraving. Het *in situ* behoud van de archeologie binnen het plangebied het Klooster, het eerste project in Nieuwegein waarbij behoud *in situ* van archeologische resten op grote schaal wordt toegepast, kan beschouwd worden als een *testcase* voor de gemeente Nieuwegein. De gemeente wil behoud *in situ*, het uitgangspunt van het Verdrag van Malta, in de toekomst, wanneer mogelijk, vaker toepassen.

¹⁷ Erfgoedverordening Nieuwegein 2010, middels wijziging 2012. NB: de fysieke beschermingseisen maken momenteel nog geen onderdeel uit van het bestemmingsplannen voor het Klooster (Het Klooster 2004, correctieve herziening, Het Klooster Zuid 2004, correctieve herziening), omdat bij het opstellen van deze bestemmingsplannen nog uit is gegaan van de landelijke archeologische verwachtingskaart Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), welke niet geschikt is voor gebruik op gemeentelijk niveau.

3.5 Archeologiebeleid in het bestemmingsplan

De Wet ruimtelijke ordening (Wro) is een Nederlandse wet die de totstandkoming en wijziging van de ruimtelijke plannen in Nederland regelt. Deze wet bepaalt de taken van de overheid en de rechten en plichten van burgers, bedrijven en instellingen. Zowel het Rijk, de provincies als de gemeente hebben de bevoegdheid om ruimtelijke plannen op te stellen. Hierbij is het bestemmingsplan het belangrijkste instrument. Conform hoofdstuk V van de Monumentenwet 1988 dient de gemeente bij het vaststellen of herzien van een bestemmingsplan rekening te houden met eventueel aanwezige archeologische resten, en de omgang hiermee te waarborgen. Hiermee krijgt archeologie in alle nieuw vast te stellen bestemmingsplannen een volwaardige plaats in zowel de voorbereidingsfase, als in de bestemmingsplannen zelf.

De beleidskaart, en de genoemde afwijking voor het Klooster, worden als beleidskader gebruikt voor elk nieuw bestemmingsplan. De archeologische verwachtingsgebieden en bekende waarden uit tabel 2 en 3 krijgen in het bestemmingplan de dubbelbestemming 'Waarde Archeologie'. In een bestemmingsplan kunnen meerdere, verschillende 'Waarden Archeologie' voorkomen. Reeds opgegraven of niet behoudenswaardige locaties krijgen geen dubbelbestemming; de archeologie is hier al veiliggesteld (opgegraven) of niet aanwezig. In de planregels worden de voorschriften voor de conditie archeologie die betrekking hebben op de ontheffing of omgevingsvergunning opgenomen. Nadat een bestemmingsplan is vastgesteld, doorloopt de initiatiefnemer van een ontwikkeling een specifiek stappenplan ten aanzien van archeologie, de zogenaamde Archeologische Monumentenzorg-cyclus (zie bijlage 2). De aanvrager van de vergunning of ontheffing kan verplicht worden gesteld om archeologisch onderzoek te laten uitvoeren. Op basis van de resultaten van een dergelijk onderzoek bepaalt de gemeente welke maatregelen noodzakelijk zijn om eventueel aanwezig archeologische waarden veilig te stellen. De gemeente Nieuwegein heeft standaard regels opgesteld voor bestemmingsplannen, waaronder ook voor archeologie. Op deze manier is archeologie op een zelfde en transparante manier verankerd in alle bestemmingsplannen. Natuurlijk dienen de planvoorschriften en de toelichting daarop in beperkte mate te worden aangepast per nieuw bestemmingsplan, al naar gelang de specifieke eisen die daar conform het beleid voor gelden.

In de Wet ruimtelijke ordening (Wro) zijn bepalingen opgenomen over grondexploitatie. Deze bieden gemeenten de mogelijkheid om de kosten die zij maken die samenhangen met de planontwikkeling in de bestemmingsplanfase op een later moment op de initiatiefnemer te verhalen. Deze kosten, waaronder ook kosten voor archeologisch onderzoek kunnen vallen, drukken dan op een bestemmingsplangebied

Afbeelding 12:
Roemer gevonden bij Huis De Wiers. Een roemer is een wijnglas met een bolle kelk en een dikke, holle stam die van noppen is voorzien. De noppen waren vaak in de vorm van druiven uitgevoerd (datering Nieuwe Tijd 1650-1700).

of projectgebied en worden op een 'kostensoortenlijst' geplaatst. Hierdoor kunnen ze worden meegenomen in de exploitatie en worden verhaald op de ontwikkelaar. Volgens een bepaalde methodiek worden ze omgeslagen en in rekening gebracht. Dit publiekrechtelijke kostenverhaal wordt alleen toegepast als niet op een andere manier is veiliggesteld dat het kostenverhaal gerealiseerd kan worden.

3.6 Archeologiebeleid in de Erfgoedverordening Nieuwegein 2010

De Erfgoedverordening Nieuwegein 2010 wordt gewijzigd tegelijk met het vaststellen van voorliggende nota. Bij het vaststellen van deze verordening in 2010¹⁸ is een apart hoofdstuk gereserveerd voor archeologie, dat nu wordt ingevuld waarmee het archeologiebeleid wordt verankerd. Dat wil zeggen dat de ondergrenzen uit tabel 2 en 3 ook in de erfgoedverordening worden opgenomen. In een aantal van de vigerende bestemmingsplannen is geen of onvoldoende rekening gehouden met aanwezige of verwachte archeologische waarden. De wijziging op de erfgoedverordening voorziet (door de toevoeging) in een overgangsfase, zolang de archeologische paragraaf en het bijbehorende beleid nog niet is opgenomen in alle bestemmingsplannen. De vastgestelde (wijzigings)verordening is een bindend extern werkend instrument¹⁹, voor zover de belangen van de archeologische monumentenzorg niet in nog geldige bestemmingsplannen van oudere datum geregeld zijn. In de erfgoedverordening wordt ook bepaald dat het college van burgemeester en wethouders nadere regels kan opstellen met betrekking tot de uitvoering van bodemversturende werkzaamheden in een gebied waar archeologische resten worden verwacht. Ook wordt in de verordening bepaald dat het verboden is met een metaaldetector op archeologische monumenten aanwezig te zijn, en op andere terreinen die nader door het college kunnen worden aangewezen. Tot slot maakt de erfgoedverordening het mogelijk gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen.

3.7 Vroegtijdig rekening houden met archeologie: een win-win situatie

Het is belangrijk inzichtelijk te hebben waar en wanneer rekening moet worden gehouden met archeologie. Dit geldt voor de ontwikkeling van ruimtelijke plannen, maar ook voor andere bodemingrepen. Wanneer ruim van tevoren helder is welke beperkingen waar gelden, worden eisen vanuit de gemeente minder snel als hinderlijk ervaren. Initiatiefnemers kunnen archeologie op deze manier vroegtijdig integreren in hun planning. Vertragingen en onnodige kosten worden op deze manier voorkomen. Wanneer archeologie in een vroeg stadium van een ruimtelijke ontwikkeling wordt opgepakt is er in theorie ook meer tijd en ruimte voor enige vorm van publieksactiviteiten rondom een onderzoek. Dit laatste, maar ook het eerder genoemde voorkomen van vertragingen zijn factoren die kunnen bijdragen aan een groter maatschappelijk draagvlak voor archeologie. Het vroegtijdig rekening houden met archeologie levert doorgaans ook beter onderzoek op, omdat er geen sprake meer is van spoedklussen. Een helder communicatie over het beleid, de toegankelijkheid van het beleid voor iedereen én een goede implementatie ervan zijn wel voorwaarden voor het slagen ervan. Vooral dan kan het archeologisch erfgoed optimaal beschermd worden.

¹⁸ Voor deze verordening is het model van de VNG gebruikt.

¹⁹ Dat wil zeggen dat de bepalingen voor een ieder bindend zijn.

4 De uitvoering

4.1 Inleiding

Beleid valt of staat met een goede implementatie en uitvoering. In dit hoofdstuk wordt inzichtelijk gemaakt hoe uitvoering gegeven wordt aan het beleid. Er wordt ingegaan op de relatie tussen de omgevingsvergunning en het beleid en het toezicht daarop. De uitvoering van archeologische onderzoeken komt aan bod, evenals de eisen die daaraan worden gesteld.

4.2 Archeologiebeleid en de omgevingsvergunning

De zorg voor het archeologisch erfgoed wordt geregeld in bestemmingsplannen en/of de erfgoedverordening. Bij de aanvraag van een omgevingsvergunning (voor het bouwen, slopen of aanleggen), wordt dus door het raadplegen van het bijbehorende bestemmingsplan of (als deze laatstgenoemde niet voorziet) de Erfgoedverordening duidelijk of archeologisch onderzoek uitgevoerd moet worden. Bij het archeologisch onderzoek in het kader van de vergunningverlening zijn verschillende partijen betrokken met ieder een andere rol:

- *Aanvrager omgevingsvergunning*: de initiatiefnemer van een ontwikkeling;
- *Het bevoegd gezag*: het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Nieuwegein in de meest voorkomende gevallen. Deze zorgt ervoor dat de omgang met erfgoed en archeologie conform het beleid wordt uitgevoerd en heeft daarnaast een controlerende functie op de uitvoer van deze beleidseisen. Het bevoegd gezag kan in voorkomende gevallen ook de provincie of het rijk zijn;
- *Archeologisch uitvoerder*: het archeologisch bedrijf dat het onderzoek uitvoert.

4.2.1 Aanvrager omgevingsvergunning

Conform de Monumentenwet is degene die bodemversturende activiteiten gepland heeft, verantwoordelijk voor eventueel archeologisch onderzoek. Initiatiefnemers van projecten kunnen schade toebrengen aan het archeologisch bodemarchief en kunnen dus worden verplicht een onderzoek te laten uitvoeren naar de aanwezig archeologische waarden. In de wet is namelijk bepaald dat de vergunningaanvrager aantoont of er archeologische waarden aanwezig zijn en welke dat zijn, voordat de bodem verstoord wordt. Dit moet voorkomen dat archeologische waarden ongezien verloren gaan. De initiatiefnemer kan een particuliere (private) partij zijn, de ontwikkelafdeling van een gemeente of een andere overheid. De initiatiefnemer van het plan is opdrachtgever voor het archeologisch onderzoek. Logischerwijs worden de kosten van het archeologisch onderzoek van te voren meegenomen in het budget van het project of besluit. Met andere woorden; de initiatiefnemer moet ten tijde van de planvoorbereiding geld reserveren om het onderzoek te kunnen uitvoeren en deze

meenemen in de haalbaarheidsstudie. Van de kosten van archeologisch onderzoek is geen eenduidige indicatie te geven, omdat deze afhankelijk zijn van meerdere factoren (onderzoekperiode, bodemgesteldheid, archeologische verwachting, etc.). In de projectbegroting moet daarom met de volgende kosten rekening worden gehouden:

- Kosten voor het uitvoeren van een bureau-, boor-, proefsleuvenonderzoek, opgraving/begeleiding/behoud *in situ*²⁰;
- Kosten voor advisering door en begeleiding van een archeologisch traject door een archeologisch adviesbureau;
- Kosten voor het laten opstellen van Programma's van Eisen door een archeologisch uitvoeringsbureau of -adviesbureau;
- Kosten te maken voor advisering en ondersteuning door het ambtelijk apparaat van de gemeente.

4.2.2 Archeologisch uitvoerder

Indien de gemeente een initiatiefnemer verplicht archeologisch onderzoek uit te voeren, dan contracteert deze een archeologisch uitvoerder, die gecertificeerd is om archeologisch (veld)onderzoek uit te mogen voeren. Een gecertificeerde uitvoerder voert het onderzoek uit conform de richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie²¹. Na het onderzoek levert de uitvoerder aan de initiatiefnemer en het bevoegd gezag een rapportage waarin de bevindingen van het onderzoek gepresenteerd worden en advies uitgebracht wordt over eventueel noodzakelijk vervolgonderzoek. Op basis hiervan neemt het bevoegd gezag een selectiebesluit.

4.2.3 Bevoegd gezag

Het college van burgemeester en wethouders treedt in de meeste gevallen op als bevoegd gezag bij beslissingen omtrent archeologie in Nieuwegein. Het bevoegd gezag besluit per ruimtelijke ontwikkeling hoe met archeologie wordt omgegaan, en wordt hierin geadviseerd door de terzake deskundige²². Deze gebruikt het onderzoeksrapport, de beleidskaart als uitgangspunt, evenals de regels die opgenomen zijn in de erfgoedverordening, bestemmingsplannen en de nog nader op te stellen uitvoeringsregels. Aan de initiatiefnemer wordt aangegeven welke archeologische onderzoeken moeten worden uitgevoerd in het geval deze vereist zijn. Het bevoegd gezag neemt naar aanleiding van uitgevoerd archeologisch onderzoek een selectiebesluit dat meestal wordt gebaseerd op het selectieadvies dat de archeologisch uitvoerder formuleert in de onderzoeksrapportage. Dit selectiebesluit wordt gekoppeld aan het besluit over de aangevraagde omgevingsvergunning in de vorm van een onderbouwing voor verlening of weigering van de vergunning. Het selectiebesluit kan ook als voorschrift gekoppeld worden aan de vergunning.

²⁰ Het is lang niet altijd het geval dat alle genoemde onderzoeken moeten worden uitgevoerd. Als er geen sprake is van behoudenswaardige archeologische resten, kan het onderzoekstraject korter zijn. Er kan ook voor worden gekozen een bepaald percentage van de verwachte onderzoekskosten op te nemen in de Grex.

²¹ Zie 4.3.1 en Bijlage 2.

²² In Nieuwegein is dat de beleidsadviseur Monumenten, Archeologie en Cultuurhistorie. Bij het uitwerken van het archeologie beleid zal ook de mandatering van het selectiebesluit worden geregeld. Het merendeel van de selectiebesluiten wordt dan namens het college genomen door de gemandateerde functionaris. Alleen de selectiebesluiten die politiek gevoelig zijn of een grote financiële implicatie hebben worden nog voorgelegd aan het college. Wanneer een andere overheid bevoegd gezag is verleent deze de vergunning, wordt vanuit die overheid geadviseerd, maar vindt overeenstemming met Nieuwegein plaats, aangezien er uitvoering gegeven dient te worden aan Nieuwegeins beleid.

4.3 Archeologisch onderzoek

Archeologisch onderzoek wordt vanuit het beleid in specifieke gevallen geëist. De partijen die betrokken zijn bij archeologisch onderzoek zijn hierboven toegelicht. Archeologisch onderzoek moet aan bepaalde eisen en kwaliteitsnormen voldoen, zowel vanuit de beroepsgroep archeologie, als vanuit het gemeentelijke beleid.

4.3.1 De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

In de Monumentenwet is niets vastgelegd over de wijze waarop de kwaliteit van de uitvoering en documentatie van het archeologisch (veld)onderzoek gewaarborgd moet worden. Ook zijn er geen eisen gesteld aan het proces van de uitvoering zelf (welke stappen moeten doorlopen worden en in welke volgorde). Daarom is er op initiatief van en door de overheid en de beroepsgroep zelf een aantal instrumenten ontwikkeld om toch te kunnen sturen op de kwaliteit van archeologisch onderzoek: dit betreft de *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie* (KNA) en de *Archeologische Monumentenzorg cyclus* (AMZ-cyclus). In bijlage 2 wordt hierop uitvoeriger ingegaan.

4.3.2 Gemeentelijke Onderzoeksagenda Archeologie

Als aanvulling op het rapport '*Een gestapeld verleden*' heeft de gemeente Nieuwegein een gemeentelijke onderzoeksagenda op laten stellen²³. De onderzoeksagenda bestaat uit relevante onderzoeksvragen per *thema* (bijvoorbeeld handel, bewoningspatronen, landschap etc.) en per *archeologische periode* (*de Steentijd, Romeinse tijd etc.*). Het doel van de onderzoeksagenda is het gericht sturen van archeologische onderzoeken door de onderzoeksvragen mee te laten nemen in een onderzoek. Hierdoor kan er gericht archeologisch onderzoek worden uitgevoerd met als inzet optimale kennisvermeerdering van het gemeentelijke bodemarchief. De onderzoeksvragen zijn opgesteld op basis van de uitkomsten van het onderzoek dat is uitgevoerd voor het opstellen van de archeologische verwachtingenkaarten en -beleidsadvieskaart.

Onderzoeksagenda's worden door gemeenten ook vaak als 'selectie-instrument' gebruikt om te bepalen of archeologisch onderzoek zinvol is of juist niet omdat er van een specifieke periode of specifiek thema reeds voldoende informatie bekend is. Binnen de gemeente Nieuwegein is de kennis over archeologie nog niet dermate uitgebreid, om deze keuzes (*wel of geen* onderzoek) te maken. De informatie over *alle* periodes en thema's is daarmee een welkome aanvulling op de bestaande kennis en de onderzoeksagenda zal nog niet specifiek als selectie-instrument gebruikt worden. In de toekomst kan regelmatig geëvalueerd worden hoe het met de algemene kennis over archeologie in Nieuwegein staat, of de onderzoeksagenda nog actueel is en of het gebruik van de onderzoeksagenda als selectie-instrument wenselijk is. Het streven is om de kennissituatie en de onderzoeksagenda vijfjaarlijks te evalueren.

²³ *Onderzoeksagenda archeologie gemeente Nieuwegein*. Adviesdocument 488, RAAP 2011.

4.3.3 Standaardeisen archeologisch onderzoek

Het college van burgemeester en wethouders zal, na vaststelling van het archeologiebeleid standardeisen opstellen die aangeven waaraan archeologisch onderzoek dat wordt uitgevoerd binnen onze gemeentegrenzen moet voldoen. Deze standardeisen betreffen onder andere minimale onderzoekseisen specifiek voor een plangebied, eisen wat betreft de rapportage van het onderzoek, maar ook een overzicht van specifieke bronnen en instanties die geraadpleegd moeten worden. Het doel van het opstellen van dergelijke eisen of beleidsregels is het verkrijgen van een gedegen onderzoek dat rekening houdt met voor Nieuwegein relevante aspecten. Een ander onderdeel van deze standardeisen aan onderzoek zal zijn dat door de archeologisch uitvoerder altijd (enige vorm van) samenwerking moet worden gezocht met de Historische Kring Nieuwegein met name voor het uitwisselen van locatie-specifieke historische informatie. De Historische Kring Nieuwegein heeft uitermate veel kennis in huis over de geschiedenis van Nieuwegein. Een dergelijke samenwerking kan het onderzoek naar een hoger detailniveau brengen en kan gezien worden als een belangrijke aanvulling op het onderzoek.

4.3.4 Samenwerking met amateurarcheologen

Daarnaast heeft Nieuwegein de wens om gebruik te maken van de inzet van amateurarcheologen, die aangesloten zijn bij de AWN Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie. Er kunnen amateurarcheologen worden ingezet als ondersteuning bij het uitvoeren van (arbeidsintensief en daardoor duur) archeologisch onderzoek²⁴. Dit geldt ook voor archeologisch onderzoek bij zogenaamde toevalsvondsten (zie hoofdstuk 3); de ondersteuning van amateurarcheologen kan hier een middel zijn om de onderzoekskosten naar omlaag te brengen. Verder kan de gemeente besluiten om amateurarcheologen mee te laten lopen met onderzoeken op locaties, die vrijgegeven zijn voor een geplande ontwikkeling (op basis van gedegen vooronderzoek), maar waar zij ter controle van het advies toch toezicht wil houden op de civiele werkzaamheden. Uitgangspunt hierbij is dat deze werkzaamheden binnen de planning van het betreffende project mogelijk zijn. De randvoorwaarden wat betreft de inzet van amateurarcheologen worden in de standardeisen van de gemeente Nieuwegein verder uitgewerkt.

²⁴ Indien de gemeente Nieuwegein hier aanleiding toe ziet, dan dient de samenwerking met amateurarcheologen te worden opgenomen in het Programma van Eisen van het betreffende onderzoek.

De Historische Kring Nieuwegein (HKN) telt ca. 400 leden. Sinds de oprichting houdt de vereniging zich bezig met historisch onderzoek van de gemeente Nieuwegein. Het onderzoek naar archeologisch erfgoed valt hier ook onder. In eerste instantie was er sprake van een aparte werkgroep archeologie, die zich toedeed aan archeologisch onderzoek. In 2010 is deze werkgroep opgegaan in de 'Werkgroep Cultuurhistorie', die de collectie archeologie zoals deze sinds 1978 is opgebouwd beheert en ontsluit. Daarnaast houdt de werkgroep zich met alle andere facetten van de cultuurhistorie van Nieuwegein bezig d.m.v. publicaties, tentoonstellingen en sociale media. Ook stelt zij zich de taak de gemeente Nieuwegein te adviseren op het gebied van archeologie en cultuurhistorie.

In de jaren '80 en '90 van de twintigste eeuw, toen de bouwactiviteiten van de nieuwe stad Nieuwegein op haar hoogtepunt waren, heeft de HKN onder leiding van de toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek een aantal opgravingen uitgevoerd op de Blokhoeve, Galecop en bij voormalige buitenplaats Huis de Wiers.

In 1992 is door de Historische Kring Nieuwegein het Museum Warsenhoek opgericht om zo de geschiedenis en cultuurhistorie onder de inwoners van Nieuwegein bekend te maken. Naast wisselende exposities met uiteenlopende thema's, is er in de vaste expositie een overzicht te zien van de geschiedenis van Nieuwegein. Er zijn onder meer vondsten van opgravingen (uitgevoerd door de HKN) te zien, evenals andere objecten die van belang zijn voor de geschiedenis van het Nieuwegeins grondgebied. Bijzondere objecten zijn bijvoorbeeld vuurstenen werktuigen uit het paleolithicum (afkomstig uit de Nedereindse Plas) en een replica van het beroemde Zwaard van Jutphaas uit de Bronstijd).

Afbeelding 13: Museum Warsenhoek

4.3.5 Betredingstoestemmingen onderzoeksterreinen

Bij het uitvoeren van inventariserend veldonderzoek in een vroeg stadium van het planproces is de medewerking van grondeigenaren en grondgebruikers van groot belang. Ondanks het feit dat archeologische onderzoeken meestal nauwelijks tot overlast leiden, leert de ervaring dat in enkele gevallen geen (privaatrechtelijke) toestemming voor het betreden van terreinen wordt gegeven door de betreffende eigenaren. Dit komt het archeologisch verwachtingsbeeld niet ten goede, en zorgt er bovendien voor dat in één van de volgende fasen van het project archeologisch onderzoek alsnog moet worden uitgevoerd, waardoor de civiele werkzaamheden gefrustreerd kunnen worden. Om een dergelijke situatie te voorkomen, zal de gemeente in voorkomende gevallen bepalen dat de rechthebbende ten aanzien van het terrein moet dulden dat het terrein in het belang van archeologisch onderzoek wordt betreden. Van deze bevoegdheid kan de gemeente gebruik maken voor zover dat onderzoek dient ter voorbereiding of ter uitvoering van een besluit als bedoeld in de artikelen 3.1, 3.6 en 3.26 van de Wet ruimtelijke ordening²⁵.

Afbeelding 14:

Lederen kinderschoen gevonden bij Huis De Wiers (datering: Nieuwe Tijd 1800-

4.3.6 Toevalsvondsten

In gebieden die op een gemeentelijke verwachtingskaart zonder archeologische verwachting aangegeven staan, is naar verwachting geen archeologische vindplaats (meer) aanwezig. Hetzelfde geldt voor gebieden die na het selectiebesluit worden vrijgegeven voor ontwikkeling. Bij deze gebieden worden dus geen maatregelen (opgraving, begeleiding, in situ behoud) noodzakelijk geacht wanneer bodemingrepen plaatsvinden. Het uitsluiten van een vindplaats is echter een aanname. De archeologische resten zitten onder de grond, waardoor ze meestal niet zichtbaar zijn in

²⁵ Daarnaast kan de Minister OCW conform artikel 57.1 van de Monumentenwet bepalen dat een rechthebbende ten aanzien van een terrein moet dulden dat dat terrein in het belang van een archeologisch onderzoek wordt betreden, dat daarop metingen worden verricht dan wel daarin opgravingen worden gedaan.

het landschap of de bodem. Er kan dus nooit met zekerheid aangenomen worden dat er geen archeologische resten aanwezig zijn. Indien tijdens bodemingrepen, na het vrijgeven van de bodem, toch op archeologische resten of sporen wordt gestuit, wordt dit een toevalsvondst genoemd. Bij het aantreffen ervan geldt een wettelijke meldingsplicht²⁶ voor de opdrachtgever en de uitvoerder van de bodemingrepen. Bij het aantreffen van een toevalsvondst op het grondgebied van Nieuwegein betekent dat in de praktijk dat deze moet worden gemeld bij de meldpuntcoördinator toevalsvondsten van Landschap Erfgoed Utrecht²⁷ en de beleidsadviseur Monumenten, Archeologie en Cultuurhistorie²⁸. De beleidsadviseur MAC zal namens het bevoegd gezag beoordelen of archeologisch onderzoek nodig is, waarna het bevoegd gezag en de initiatiefnemer verder afstemmen op welke manier het onderzoek afgewikkeld wordt en voor wie de kosten zijn. De inzet van amateurarcheologen (naast de inzet van een gecertificeerd archeologisch uitvoeringsbedrijf) kan een middel zijn om de onderzoekskosten omlaag te brengen.

4.4 Toezicht

In de gevallen dat voorafgaand aan bodemverstoringen archeologisch onderzoek (in welke vorm dan ook) noodzakelijk is, zal afstemming plaats vinden met de beleidsadviseur Monumenten, Archeologie en Cultuurhistorie (MAC). Deze afstemming betreft de onderzoeksmethode en de onderzoeksresultaten. Daarnaast kan de beleidsadviseur ervoor kiezen om ook in het veld toezicht te houden op de archeologische werkzaamheden of op de instandhouding van archeologische resten. Dit betreft dan incidentele (bij onderzoek) of periodieke (in het geval van monitoring) veldbezoeken door de beleidsadviseur MAC. Op deze manier kan de beleidsadviseur toezicht houden op de uitvoering van het veldwerk of op de toestand van *in situ* behouden van archeologische waarden (zodat deze niet degraderen of verloren gaan). De bovengenoemde controle van de beleidsadviseur betreft een 'inhoudelijke' controle van de werkzaamheden of het behoud.

Volgens artikel 5.10 van de Wabo zijn toezichthouders belast met het toezicht op de naleving van de wettelijke verplichtingen. Binnen de gemeente worden medewerkers hiertoe aangewezen. Het college van burgemeester en wethouders wijst daar de functionarissen voor aan²⁹. De toezichthouders controleren de eisen die worden gesteld vanuit bestemmingsplannen en voorschriften/voorwaarden die zijn verbonden met omgevingsvergunningen. Hiermee wordt vooral bedoeld op de controle op illegaal opgraven, onrechtmatig gebruik van metaaldetectoren, het starten met bouwwerkzaamheden terwijl het bevoegd gezag de bodem nog niet heeft vrijgegeven middels een omgevingsvergunning, etc. De inhoudelijke controle van archeologisch veldwerk ligt zoals gezegd bij de archeologisch deskundige en wordt namens het college van burgemeester en wethouders gecontroleerd door de beleidsadviseur MAC.

Indien er sprake is van het niet naleven van de vooraf bij de verleende vergunning gestelde eisen aan archeologisch onderzoek of het behoud van archeologische resten,

²⁶ De vondst van archeologische resten en sporen dient conform de Monumentenwet 1988 artikel 53 e.v., laatste wijziging 1 september 2007, paragraaf 7 gemeld te worden de Minister OCW.

²⁷ Meldpuntcoördinator toevalsvondsten bij Landschap Erfgoed Utrecht via telefoonnummer: 06-51435519.

²⁸ Beleidsadviseur Monumenten, Archeologie en Cultuurhistorie via telefoonnummer 030-6071278.

²⁹ Conform artikel 25 van de erfgoedverordening. Archeologie wordt ook opgenomen in het handhavingsbeleid bij de nadere uitwerking van het archeologiebeleid.

of wanneer er sprake is van het verstoren van de bodem zonder de vereiste vergunning, kan het college handhavend optreden door het opleggen van een:

- Een last onder bestuursdwang en daarmee door feitelijk handelen de overtreding beëindigen. Dit kan door bijvoorbeeld het buiten werking stellen en verzegelen van graafmachines (artikel 5:21 Algemene Wet Bestuursrecht), het beslagleggen op vatbare zaken, zoals reeds opgegraven archeologische vondsten (artikel 5:28 en 5:29 AWB), of het in beslag nemen van een verboden metaaldetector. In voorkomende gevallen zal spoedbestuursdwang worden toegepast, waarna de bestuursdwang pas achteraf op schrift wordt gesteld.
- Een last onder dwangsom, waarbij voor het niet opvolgen van een bepaalde opdracht binnen de gestelde termijn een dwangsom opgelegd kan worden, met het doel alsnog de overtreder/initiatiefnemer te prikkelen de opdracht (bv. het laten uitvoeren van onderzoek) alsnog uit te voeren. Indien de overtreder vervolgens na de in de last gestelde termijn nog steeds niet voldoet, verbeurt de overtreder de dwangsom en wordt deze door de gemeente ingevorderd.³⁰

Het correct opvolgen van de vooraf vastgestelde voorschriften en restricties aan vergunningen is dus uiterst belangrijk.

De beleidsadviseur Monumenten, Archeologie en Cultuurhistorie zal voorlichting geven aan de toezichthouders over het archeologiebeleid en de gevolgen ervan. Voor het beheer van en toezicht op een Rijksmonument geldt dat de Erfgoedinspectie optreedt als de handhaver van de Minister van OC&W. De Erfgoedinspectie houdt ook toezicht op de verplichtingen die samenhangen met beschermde Rijksmonumenten. Nieuwegein heeft op het ogenblik van schrijven één archeologisch Rijksmonument, begraafplaats het Kerkveld. In samenspraak met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed wordt een beheerplan opgesteld, zodat de archeologische waarden bewaard blijven en de locatie tevens als begraafplaats behouden blijft. Verder wordt op korte termijn voor het plangebied het Klooster een monitoringsplan opgesteld. Het Klooster betreft geen archeologisch Rijksmonument.

4.5 Instrumenten voor de uitvoering van het beleid

Na de vaststelling van het archeologiebeleid wordt ingezet op de implementatie en uitvoering van het beleid en de bekendmaking ervan. De implementatie betreft de afstemming en verdeling van taken en verantwoordelijkheden, voortvloeiend uit het archeologiebeleid, binnen de gemeentelijke organisatie. De uitvoering van het beleid richt zich vooral op het toepassen ervan, door het opnemen van het beleid in nieuwe bestemmingsplannen en het opstellen van nadere uitvoeringsregels. Het kenbaar maken van het beleid is ook van groot belang. In deze paragraaf wordt ingegaan op de fase na vaststelling van het archeologiebeleid, waarin een aantal zaken logischerwijs gerealiseerd moet worden.

4.5.1 Implementatie in de gemeentelijke organisatie

Bij de interne implementatie van het gemeentelijk archeologiebeleid moeten met de afdelingen die te maken krijgen met de archeologische monumentenzorg werkafspraken gemaakt worden. Op de wettelijke naleving van de archeologische

³⁰ Luinge 2011: 32-34.

verplichtingen moet namelijk gestuurd worden door een breed ambtelijk apparaat. De beleidsadviseur Monumenten, Archeologie en Cultuurhistorie stuurt hierop door het voorlichten van de betrokken afdelingen (Beheer, Ingenieursbureau, Duurzame Ontwikkeling, Ruimtelijke Ordening, Toezicht Veiligheid & Leefbaarheid, Communicatie/Juridische zaken, Grondbedrijf en Vastgoed zaken, Stadswinkel, Strategie Maatschappelijke Ontwikkeling). Vooraf kan gesteld worden dat de betreffende afdelingen (indien voor hen van toepassing) rekening moeten houden met:

- Het incalculeren van de risico's die verbonden zijn met de eventuele aanwezigheid van archeologische waarden;
- Het voorbereiden en begeleiden van noodzakelijke archeologische werkzaamheden bij de voorbereiding en begeleiding van ruimtelijke ingrepen;
- Het opnemen en uitwerken van archeologische voorwaarden in procedures voor vergunningverlening;
- Het toepassen van gemeentelijke en nationale regelgeving inzake inspraak, beroep en bezwaarprocedures;
- Rekening houden met archeologische waarden bij MER-procedures, bodemsanering, natuur- en landschapsontwikkeling, inpassen van archeologisch en landschappelijk waardevolle elementen, integratie in ecologische hoofdstructuur, en dergelijke;
- Rekening houden met archeologische waarden bij agrarisch grondgebruik e.d.;
- De digitale verspreiding van de Beleidskaart Archeologie en de koppeling van die kaart aan andere gemeentelijke informatiesystemen.³¹
- Taken op het gebied van integraal cultuurbeleid, beleefbaarheid, relatie met recreatie en toerisme (fietsroutes, open dagen, brochures, etc.);
- Integratie van cultuurhistorische informatie in het algemene voorlichtingsbeleid van de gemeente; informeren over de consequenties van het gemeentelijk archeologiebeleid voor de burger (vergunningen, aanwijzing archeologische gebieden, vrijstellingen, fondsen, en dergelijke); uitdragen van resultaten van archeologisch onderzoek aan de burgers (draagvlakverbreding).

De werkafspraken die gemaakt gaan worden, hebben vooral betrekking op interne procedures en wederzijdse informatievoorziening bij:

- Structuurvisies;
- Bestemmingsplannen en projectomgevingsvergunningen (archeologische voorwaarden);
- Vergunningprocedures (archeologische voorwaarden);
- MER-trajecten en startnotities;
- Trajectnota's van bijvoorbeeld ProRail of Rijkswaterstaat;
- Erfgoededucatie en -participatie.
- Bouwvoorwaarden en restricties bij het afgeven van koopaktes. Hierbij kan gedacht worden aan de voorwaarden dat er een archeologische begeleiding of opgraving moet plaatsvinden.

³¹ Er zal ook aansluiting worden gezocht met het project digitaal Nieuwegein van de Historische Kring. Project digitaal Nieuwegein is een project, waarbij met behulp van digitale kaarten en kaartlagen een interactief beeld zal worden gegeven van het verleden van Nieuwegein.

4.5.2 Uitvoeringsregels

Onderdeel van de uitvoering van het beleid betreft het uitwerken van de uitvoeringsregels die aan het college ter vaststelling worden voorgelegd. Hierin wordt ondermeer geregeld de standardeisen die het college van burgemeester en wethouders wil stellen aan archeologische onderzoeken³², de inzet van amateurarcheologen, de mandatering van functionarissen (voor het nemen van het selectiebesluit), het regelen van de toezichthouders vanuit de gemeente en de verdere uitwerking van het metaaldetectieverbod.

4.5.3 Communicatie

Op de gemeentelijke website krijgt het archeologiebeleid een vaste plek. Hier wordt, naast een informatief gedeelte over de in Nieuwegein aanwezige archeologische waarden, het beleid gepresenteerd. Via de website wordt ook de archeologische beleidskaart digitaal raadpleegbaar. Bij communicatie kan ook worden gedacht aan het opzetten van een digitaal archeologieloket, waar initiatiefnemers terecht kunnen voor informatie over een specifiek perceel. Maar ook het opstellen van een brochure met een stappenplan, het aanpassen van de website, etc. hoort tot de mogelijkheden. Daarnaast zal een keer per maand een archeologische nieuwsbrief op de site worden geplaatst. In deze nieuwsbrief komt een recent uitgevoerd archeologisch onderzoek aan bod, en wanneer er geen recente onderzoeken zijn wordt gebruik gemaakt van reeds bekende gegevens. Het doel hiervan is de Nieuwegeiner bekender te maken met het archeologisch erfgoed van zijn of haar gemeente. Er kan ook ingezet worden op interactie met het publiek, waarbij er 'verzoeknummers' kunnen worden ingediend.

4.5.4 Planning uitvoering

Om ervoor te zorgen dat het beleid zo snel mogelijk landt in zowel de organisatie als in de gemeente Nieuwegein zelf is het van belang de hierboven genoemde onderdelen op korte termijn tot uitvoering te brengen.

Tweede helft 2012-2013³³:

- Het opstellen van interne protocollen en werkprocedures inzake de archeologische monumentenzorgcyclus en deze toelichten (per afdeling of team);
- Het inventariseren van de mogelijkheden voor het opstellen van een beheersplan/monitoringsplan voor het *in situ* behoud van archeologische waarden in plangebied het Klooster;
- Het opstellen en vaststellen van een beheersplan/monitoringsplan voor het *in situ* behoud van archeologische waarden op het Kerkveld (archeologisch rijksmonument) in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, afdeling beheer, Historische Kring;
- Het opstellen en vaststellen van uitvoeringsregels van het beleid;
- Intern: opnemen van de gemeentelijke beleidskaart Archeologie in Flexiweb;

³² Dit betreft de standardeisen voor verschillende onderzoeksfases van het AMZ-proces (bureauonderzoek, booronderzoek, proefsleuvenonderzoek, opgraving, begeleiding en bescherming).

³³ In de fasering van de uitvoering is rekening gehouden met het aantal fte dat momenteel gespendeerd wordt aan het taakveld archeologie. Alle onderdelen worden in principe uitgevoerd of in gang gezet door de beleidsadviseur Monumenten, Archeologie en Cultuurhistorie tenzij anders vermeld. Er zal, indien mogelijk, gebruik worden gemaakt van stagiaires van Erfgoedopleidingen.

- Extern: toegankelijk maken van de gemeentelijke beleidskaart Archeologie op de gemeentelijke website;
- Archeologiepagina openen op de gemeentelijke website.

Periode 2014-2017:

- Evalueren en zonodig actualiseren van de gemeentelijke Beleidskaart Archeologie om het gemeentelijk archeologiebeleid *up to date* te houden en de resultaten van het tussentijds onderzoek te verwerken (2016);
- Evalueren en zonodig actualiseren van beleidsnota archeologie op basis van voortschrijdend inzicht (2017).

Doorlopende activiteiten:

- Registreren in databasebestand welke locaties onderzocht zijn en wat de onderzoeksresultaten waren (dit ten behoeve van Flexiweb en de update van het archeologiebeleid eens per vijf jaar);
- Registreren in een database welke zaken in de nota moeten worden aangepast tijdens de vijf jaarlijkse update van dit document;
- Registreren van handhavingszaken m.b.t. archeologie;
- Periodieke veldbezoeken wanneer nodig;
- Ondersteunen wat betreft interne implementatie archeologiebeleid – Wordt het beleid nageleefd in de interne werkprocessen? Wat is er nodig om het interne werkproces te verbeteren?
- Ondersteunen wat betreft externe implementatie archeologiebeleid – Wordt het beleid duidelijk genoeg gecommuniceerd naar de inwoners van de gemeente Nieuwegein en andere belanghebbenden? Wat is er nodig om dit externe communicatietraject te verbeteren?
- Uitvoering van het archeologiebeleid in de breedste zin van het woord;
- Actueel houden van informatie over erfgoed op gemeentelijke website.

4.6 Gemeentelijk archeologiebudget: wettelijke taak, risico's en wensen

Het voorgestelde archeologiebeleid bestaat *grosso modo* uit twee pijlers. De wettelijke taak die voorziet in de bescherming van het archeologisch erfgoed door het onderdeel te maken van het ruimtelijke ordeningsproces. De niet-wettelijke kant van het beleid, die de ambitie weerspiegelt om het archeologisch erfgoed voor het publiek met behulp van communicatieve, educatieve en recreatieve middelen en projecten beleefbaar en zichtbaar te maken. Met vaststelling van deze nota wordt in eerste instantie ingezet op het uitvoeren van de wettelijke taak met het bestaande budget. Verdere uitwerking van de niet-wettelijke, publieksgericht taak volgt later in een separaat voorstel.

4.6.1 Uitvoering wettelijke taak archeologiebeleid

Uit het gemeentefonds is ter vergoeding van de gemeentelijke uitvoeringslasten als gevolg van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg een structureel jaarlijks budget van € 4.400,- beschikbaar. Voor het werkveld Archeologie, Monumenten en Cultuurhistorie is één fte beschikbaar. De wettelijke taak van het archeologiebeleid kan met de huidige fte en budget uitgevoerd worden op een **adequaat niveau**. Een adequate uitvoering van het beleid beperkt zich tot de wettelijke taak die de gemeente heeft wat betreft een goede omgang met haar archeologisch erfgoed. Het zoveel mogelijk behouden van archeologie in de bodem kan bijvoorbeeld in bepaalde gevallen betekenen dat maatregelen getroffen moeten worden ten aanzien van beheer van een archeologische vindplaats. Daarnaast zal na vijf geevalueerd moeten worden of de archeologische beleidskaart een update nodig heeft, doordat nieuwe onderzoeken nieuwe inzichten hebben gegeven. Kosten voor archeologisch onderzoek of de inhuur van een archeologisch expert (zoals directievoerder bij grote onderzoeken) zullen in de regel bij de projectbudgetten liggen of bij de extern ontwikkelaar ³⁴

4.6.2 Risico toevalsvondsten

Daarnaast kan er budget nodig zijn voor bepaalde wettelijke taken voortvloeiend uit de Monumentenwet en het gemeentelijke archeologiebeleid, te weten bij een archeologische toevalsvondst. Dit komt in de regel niet vaak voor, maar er kunnen hoge kosten mee gepaard gaan. De kosten betreffen inhuur van derden voor uitvoering van het archeologisch veldwerk, de inhuur van een directievoerder archeologie in het geval van een groot, complex onderzoek, maar ook het laten opstellen van een Programma van Eisen. Omdat deze toevalsvondsten zeer weinig voor komen en er veelal betrokkenheid is van een ontwikkelaar of er een gemeentelijk project bij betrokken is en daarmee een mogelijke dekking voor handen is, wordt hier geen specifiek budget voor gevraagd. Het niet hebben van

Afbeelding 15:
Zilveren penning uit de tijd van Floris V. De penning is gevonden in Het Gein (datering: Volle Middeleeuwen 1266-1296).

³⁴ In bepaalde gevallen kan het zo zijn dat het budget archeologie toch moet worden aangesproken.

een reserve Archeologie kan een financieel risico opleveren wanneer er sprake is van een grote toevalsvondst. Bij een grote of belangrijke toevalsvondst kan niet zomaar besloten worden geen onderzoek uit te voeren, aangezien er dan willens en wetens een archeologische vindplaats wordt verstoord. Dit is in strijd met de Monumentenwet. In specifieke noodgevallen kan om te voldoen aan het eigen beleid in voorkomende gevallen nog het reguliere budget worden overschreden. Omdat toevalsvondsten nooit te voorzien zijn kan een dergelijke overschrijding van het budget niet van tevoren aangegeven worden in voorjaars- of najaarsnota. Wanneer er daadwerkelijk sprake zou zijn van een toevalsvondst, waarbij de kosten hoog en niet verhaalbaar zijn, zal een afzonderlijk krediet moeten worden aangevraagd bij de raad. Het college kan besluiten vooruit te lopen op een kredietverlening, wanneer er sprake is van een spoedsituatie. Wanneer er sprake is van een kostbare toevalsvondst zal altijd in overleg getreden worden met initiatiefnemer van de ontwikkeling om tot een gezamenlijk gedragen oplossing te komen. De gemeente heeft hierin vanuit de Monumentenwet 1988 de plicht een goede belangenafweging te maken. In de Risico-analyse die wordt gemaakt bij de begroting voor 2013 wordt daarom aandacht besteed aan het risico van een archeologische toevalsvondst.

4.6.3 Uitvoeringsniveau plus

Met het huidige budget van € 4.400,- kan de wettelijke taak van het archeologiebeleid op een adequaat niveau worden uitgevoerd. Er is echter weinig tot geen ruimte voor het ontplooiën van initiatieven en activiteiten en deze zullen met het huidige budget en fte beperkt blijven tot incidentele gebeurtenissen.

Nadat het archeologiebeleid is vastgesteld wordt nader uitgewerkt welke mogelijkheden er zijn ten aanzien van onze ambitie om het archeologisch erfgoed, en breder het cultureel erfgoed, voor het publiek beleefbaar en zichtbaar te maken. Te denken valt aan

- Het (laten) opstellen van publieksvriendelijke publicaties over een interessant archeologisch onderzoek, waarover we de burger willen informeren;
- Kosten voor erfgoededucatie (in de vorm van het verlenen van een subsidie, het (laten) maken van educatief materiaal, het organiseren van publieksactiviteiten).

Dit uit te werken **Publieksprogramma Cultureel Erfgoed**, dat in Hoofdstuk 5 aan bod komt, wordt in de vorm van een voorstel ingediend voor de Kadernota van 2014.

5 Het verhaal van Nieuwegein: communicatie en maatschappelijk draagvlak

5.1 Inleiding

Met vaststelling van het archeologiebeleid wordt in eerste instantie ingezet op de uitvoering van puur de wettelijke taak, zoals dat aan bod is gekomen in de vorige hoofdstukken. De gemeente Nieuwegein heeft echter een rijk bodemarchief dat een breder publiek verdient. Wanneer de resultaten van archeologische onderzoeken slechts bekend zijn en blijven bij de gemeente wordt het verhaal van de ontwikkeling van Nieuwegein onvoldoende verteld. Door in te zetten op een breed communicatief, educatief en voorlichtend programma voor en over het erfgoed van Nieuwegein, voor en met de burger wordt ons cultureel erfgoed van iedereen.

5.2 Archeologiebeleid naar een plusniveau

Een van de uitgangspunten van het Verdrag van Malta (art. 9), waarop de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) is gebaseerd, is dat er bij de zorg voor het archeologisch erfgoed ook sprake is van een publiekmaatschappelijke taak. Dat wil zeggen dat de overheid het maatschappelijke belang van het kwetsbare en waardevolle archeologische erfgoed dient te behartigen én deze toegankelijk dient te maken voor het publiek. Nieuwegein heeft de wens om niet alleen het behoud van haar archeologische erfgoed te regelen, maar ook om archeologie beleefbaar en toegankelijk te maken voor haar inwoners. Archeologie is per slot van rekening van iedereen! Het is daarnaast een gemiste kans wanneer er geen aandacht wordt geschonken aan de maatschappelijke relevantie van onderzoeksresultaten. Het streven van Nieuwegein is dan ook om een Publieksprogramma Cultureel Erfgoed op te stellen. Na vaststelling van voorliggend beleid wordt, in de periode 2013-2014 een Publieksprogramma opgesteld dat het archeologiebeleid naar een hoger plan moet tillen, het **plusniveau**. Gemeentebreed zal geïnventariseerd worden welke mogelijkheden er zijn voor zowel archeologie als cultuurhistorie op het gebied van educatie, recreatie en toerisme, kunst en cultuur. In dit programma wordt niet alleen ingezet op archeologie, maar ook op cultuurhistorie, aangezien het cultuurhistorische beleid in 2013 eveneens wordt opgesteld³⁵, en archeologie feitelijk een onderdeel is van cultuurhistorie. Het doel van het programma is inventariseren en uitwerken op welke manier publieksgerichte activiteiten in de toekomst vorm kunnen krijgen, op welke wijze samenwerking gezocht kan worden met de Historische Kring Nieuwegein, de gemeentelijke monumentencommissie en andere belangengroepen en bij welke bestaande initiatieven, intern en extern kan worden aangesloten. De tot dan opgedane

³⁵ Alle onderdelen worden in principe uitgevoerd of in gang gezet door de beleidsadviseur Monumenten, Archeologie en Cultuurhistorie tenzij anders vermeld. Er zal, indien mogelijk, gebruik worden gemaakt van stagiaires van Erfgoedopleidingen.

praktijkervaring met het archeologiebeleid worden hierin meegenomen. Subsidiemogelijkheden voor cultuurhistorie en archeologie worden eveneens in kaart gebracht. Het Publieksprogramma Cultureel Erfgoed wordt aangeboden aan de raad ter vaststelling, bij de kadernota van 2014. Daadwerkelijke uitvoering van het programma zal inhouden dat budget en fte worden vrijgemaakt voor een structureel programma dat inzet op communicatie, educatie en recreatie, met daarbij horende publieksactiviteiten. Het inzetten van stagiaires van Erfgoedstudies of de inhuur van derden kan hierbij mogelijk soelaas bieden. Hieronder volgen enkele onderwerpen die in ieder geval verder uitgewerkt zullen worden in het programma.

5.3 Archeologie en publiek

Het doel van archeologisch onderzoek is het verkrijgen van informatie over het archeologisch erfgoed op een bepaalde locatie. Eerst wordt bronnenonderzoek of veldwerk uitgevoerd en vervolgens wordt een wetenschappelijk onderbouwd adviesrapport geschreven op basis van de onderzoeksresultaten. Dit rapport wordt nu bijna alleen gelezen door vakspecialisten, gezien de specialistische aard van het rapport. De burgers van Nieuwegein worden niet of nauwelijks betrokken bij het onderzoek of geïnformeerd over de resultaten ervan. Dat is jammer, aangezien het hier archeologisch erfgoed betreft van de gemeente waarin ze wonen. De ontsluiting van erfgoed voor het publiek is een uitgangspunt van het Verdrag van Malta. De inwoners van Nieuwegein hebben met andere woorden recht op informatie over de historie en ontwikkeling van hun gemeente. Door de resultaten van archeologisch onderzoek voor eenieder beschikbaar te stellen voldoet de gemeente Nieuwegein niet alleen aan haar plicht, maar zet ze ook in op het bewust maken van de aanwezigheid en waarde van het archeologisch erfgoed. Erfgoed draagt bij aan de historische beeldvorming van de Nieuwegein, en kan de historische identiteit versterken. Het toegankelijk maken van archeologische kennis kan op verschillende manieren:

- Het tijdens archeologisch veldwerk organiseren van activiteiten, zoals open dagen en rondleidingen, lezingen, of zelfs het mogelijk maken mee te graven met de professionals³⁶;
- Het plaatsen van belangrijke vondsten of inzichten uit onderzoeken op de nieuwspagina van de website van de gemeente Nieuwegein;
- Het openbaar maken van de onderzoeksresultaten voor een breed publiek, na de afronding van het veldwerk, middels een verslag met enkele spraakmakende foto's op de website van de gemeente;
- het opzetten van een kleine tentoonstelling in het stadhuis met de vondsten van het archeologisch onderzoek;
- het ontwerpen van een publieksboek over de geschiedenis van Nieuwegein;
- het met de afdeling communicatie opstellen van een doorlopende berichtgeving over archeologie, monumenten en cultuurhistorie, bijvoorbeeld in de vorm van een driemaandelijks nieuwsbrief;
- het zoeken van aansluiting bij een project van de afdeling communicatie, Juridische en Personeelszaken, zoals de 'De canon van Nieuwegein' en 'Fotoboek van Nieuwegein';
- Het zoeken van aansluiting bij het project 'Digitaal Nieuwegein' van de Historische Kring Nieuwegein.

³⁶ Zoals georganiseerd in de zomer van 2009 in Blokhoeve.

Daarnaast zijn er wellicht initiatieven binnen de gemeente, waarbij aangesloten kan worden om het erfgoed van Nieuwegein toegankelijk en beleefbaar te maken. Hierbij moet ook gedacht worden aan de inzet van sociale media voor (semi-)continue informatievoorziening over cultureel erfgoed.

Afbeelding 16: Kinderboerderij IJsselstee met Museum Warsenhoeck.

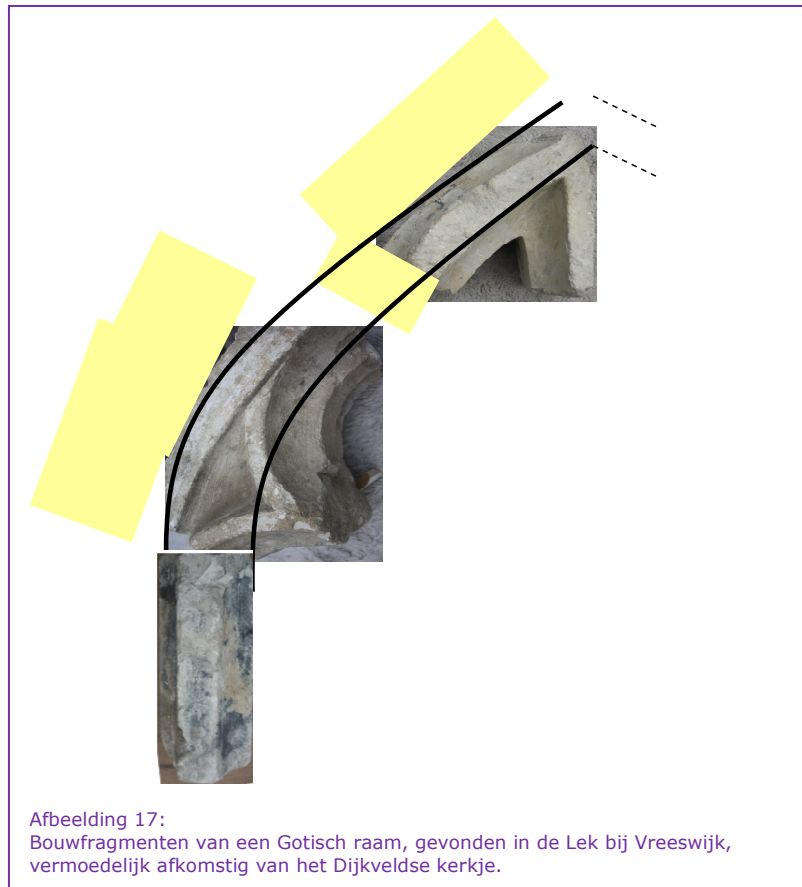
5.4 Openbare ruimte

De gemeente Nieuwegein kan haar geschiedenis visueel maken door directe en indirecte verwijzingen te plaatsen in de openbare ruimte. Hierbij moet gedacht worden aan het plaatsen van informatieborden, bewegwijzering, en de inrichting van een op erfgoed geïnspireerde openbare ruimte, kunst. Voorbeelden zijn speelpleinen, straatmeubilair en kunstobjecten die geïnspireerd zijn op het lokale verleden. Archeologie levert dan een bijdrage aan nieuwe inrichtingsplannen, doordat het de geschiedenis van een locatie of het oude landschap als inspiratiebron gebruikt. Hierbij zal aansluiting gezocht worden bij de kunstcommissie van Nieuwegein, maar ook bij het team Stedenbouw. Wanneer er sprake is van inrichting moet in een vroeg stadium worden gewezen op de mogelijkheden vanuit cultuurhistorie en verwijzingen daarnaar.

5.5 Educatie

Het verleden van Nieuwegein moet niet alleen naar een breed publiek uitgedragen worden, maar ook naar specifieke doelgroepen. Als voorbeeld van een specifieke doelgroep kan de schoolgaande jeugd van Nieuwegein genoemd worden. Door kinderen de geschiedenis van hun gemeente te onderwijzen, ontstaat er een bewustwording van de historische identiteit en de waarde van het erfgoed, dat op zijn beurt vergroting van draagvlak meebrengt. Schoolklassen kunnen archeologische opgravingen bezoeken, hierbij kunnen educatieve activiteiten georganiseerd worden. Ook kunnen lespakketten aangeboden worden met betrekking tot de geschiedenis van

Nieuwegein. Ook hier geldt dat er moet worden geprobeerd aan te sluiten bij reeds opgestarte educatieve initiatieven binnen de gemeente. Zo heeft de Historische Kring Nieuwegein bijvoorbeeld al een schoolklassen project. Sociale media kunnen ook voor educatie worden toegepast om over erfgoed te communiceren met de jeugd. In het publieksprogramma zal ook een inventarisatie worden opgenomen van de mogelijkheden wat betreft educatieve initiatieven.

5.6 Toerisme

Erfgoed kan worden gebruikt om het toerisme en recreatie in Nieuwegein te versterken. Door archeologische en historische plaatsen zichtbaar en nog beter, beleefbaar, te maken, worden deze locaties aantrekkelijk voor toeristen en recreanten. Met behulp van (cultuur)historische wandelingen, fietstochten en kunstroutes worden deze plaatsen toegankelijk gemaakt en bovendien met elkaar in verband gebracht als één verhaal. Visualisatie en verbeelding zijn hierbij belangrijk. Ter plaatse van de erfgoedlocaties kunnen informatieborden geplaatst worden om ook de toevallige passanten aan te spreken. Om het erfgoed aantrekkelijk te maken voor toeristische en recreatieve doeleinden kan goed gebruik worden gemaakt van sociale media. Ook dit onderwerp wordt meegenomen in het publieksprogramma voorlichting waarbij eerst een inventarisatie zal plaatsvinden van bestaande producten en initiatieven.

Gebruikte afkortingen

AMK	Archeologische Monumenten Kaart
AMZ	Archeologische Monumentenzorg
art.	artikel
Archis	Archeologisch Informatiesysteem
AW	Archeologische waarde
Awb	Algemene wet bestuursrecht
AWG	Archeologische waarde gekend
Bamz	Besluit Archeologische Monumentenzorg
B en W	Burgemeester en Wethouders
CHS	Cultuurhistorische Hoofdstructuur
GIS	Geografische Informatiesystemen
GREX	Grondexploitatie
IKAW	Indicatieve Kaart Archeologische Waarden
KICH	Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
m.e.r.	milieueffectenrapportage
MIP	Monumenten Inventarisatie Project
Mv	maaiveld
OC&W	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
PvE	Programma van Eisen
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (nu RCE)
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
ROB	Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (nu RCE)
Wabo	Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht
Wamz	Wet op de archeologische monumentenzorg
WKPB	Wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen
Wro	Wet ruimtelijke ordening

Literatuur over archeologie gemeente Nieuwegein

- Anonymus**, 2005. Rapportage gegevens aardmagnetisch onderzoek vliegtuig crash site WOII type Junker 88. Lokatie Bouwterein Blokhoeve Nieuwegein. *Rapport van Leemans Speciaalwerken Code S2004.064*.
- Batenburg, J.C.**, 2004. *Een bodemkwaliteitskaart van de gemeente Nieuwegein*. De Straat Milieuadviseurs B.V.
- Bekius, D.**, 2009. Plangebied Ruimte voor de Lek (versie 2009), gemeenten Vianen, IJsselstein, Nieuwegein en Houten; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. *RAAP-rapport 1959*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Bente, D.**, 1995. Wijnestein. In: B. Olde Meierink e.a. (red.); *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*. Matrijs, Utrecht.
- Bente, D.A.**, 2002. Plangebied Galecopperzoom, gemeente Nieuwegein: een inventariserend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 804*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer**, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Koninklijke van Gorcum, Assen.
- Berendsen, H.J.A.**, 1982. De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht: een fysisch-geografische studie. *Utrechtse Geografische Studies 25*. Utrecht.
- Berendsen, H.J.A.**, 2004. *De vorming van het land: inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Fysische geografie van Nederland. Koninklijke van Gorcum, Assen.
- Berendsen, H.J.A.**, 2005. *Landschappelijk Nederland*. Fysische geografie van Nederland. Koninklijke van Gorcum, Assen.
- Blijdestijn, R.**, 2007. *Tastbare Tijd. Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht*. Provincie Utrecht.
- Boer A. de, B. Meijlink & M. Kocken**, 2006. De archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente IJsselstein. *ADC Heritage rapport H 011*. ADC, Amersfoort.
- Boer, G.H. de, M. Rietkerk, J.A. Schenk & B. Jansen**, 2009. Stad en slib: het archeologisch potentieel van het Eiland van Dordrecht in kaart gebracht. *RAAP-rapport 1672*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Buck, J. de, W.C. Markus & G.A. Vos**, 1984. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 38 West, Gorinchem*. Stiboka, Wageningen.
- Copier-Van den End, R.**, 1995. *Vreeswijk in de Tweede Wereldoorlog*. De Oudsheidskamer Vreeswijk.
- Concept Provinciaal Ruimtelijke Structuurvisie 2012-2028** (Provincie Utrecht).
- Cultuur is Kracht 2008-2012**; Provinciale Cultuurnota Provincie Utrecht.

- Deeben, J. & R. Wiemer**, 1999. Het onbekende voorspeld: de ontwikkeling van een indicatieve kaart van archeologische waarden. *Nederlandse Archeologische Rapporten* 20. ROB, Amersfoort.
- Deeben, J.H.C. (red.)**, 2008. De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), derde generatie. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg* 155. RACM, Amersfoort (info: www.racm.nl).
- Dekker, C.**, 1983. *Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen, een institutioneel-geografische studie*. Zutphen.
- Dekker, C., Ph. Maarschalkerweerd & J.M. van Winter (red.)**, 1997. *Geschiedenis van de Provincie Utrecht Deel 1*.
- Deventer, J. van**, 1550-1570. *Digitale kaarten & atlassen circa 1550-1570: stadspattingronden rond 1600* (kaarten van Jacob van Deventer op CD-ROM). ALVO, Delft.
- Fafiani, A. M., R.E.T.M. Rijntjes & M.P. van der Wiel**, 2002. *Nieuwegein: geschiedenis en architectuur*. Kerckebosch/SPOU, Zeist/Utrecht.
- Giesen-Geurts, B.H.H.M. & M. Koolman**, 1991. *Monumenten Inventarisatie Project, Gemeente Nieuwegein*. Provincie Utrecht, Utrecht.
- Ginkel, E. van & L. Verhart**, 2009. *Onder onze voeten: de archeologie van Nederland*. Amsterdam.
- Hessing, W.A.M. & K. Klerks (red.)**, 2007. Toelichting op de archeologische en cultuurhistorische beleidskaarten voor het grondgebied van de gemeente Houten: inventarisatie, onderbouwing en vertaling naar het ruimtelijk beleid. *Vestigia-rapport* V355. Vestigia, Amersfoort.
- Heunks, E.**, 2007. Gemeente Culemborg; toelichting op de archeologische verwachtingskaart. *RAAP-rapport* 1438. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Hoof, J.P.C.M. van**, 2006. De Oude Hollandse Waterlinie: enkele bestuurlijke, geografische en militaire facetten. *Mars et Historia* 40(1).
- Huizer, J., A. van Benthem & M. Benjamins**, 2007. De archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente Vianen. *ADC Heritage rapport H 018*. ADC, Amersfoort.
- Ilson, P.J.** 2010. Archeologische begeleiding 't Klooster (RAAP briefrapport 441).
- Jansen, B. & E. van der Laan**, 2009. Plangebied Rijnenburg, gemeente Utrecht: archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-rapport* 1867. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Jansen, B. & J.H.M. van Eijk**, 2009. Plangebied 't Klooster, deelgebied 3, gemeente Nieuwegein; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek, karterende fase. *RAAP-rapport* 2027. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Jansen, B. & J.W. de Kort**, 2004. Toelichting limes-kaart Utrecht: provincie Utrecht. *RAAP-rapport* 1054. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Klooster, B & M. Visser-Poldervaart**, 2009. Beleidsnota gemeente Huizen (Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland).
- Kloosterman, P., Sprangers J. & J.A.T. Wijnen**, 2011. *Een gestapeld verleden. Gemeente Nieuwegein een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart*, RAAP-rapport 2145, 29 september 2011.
- Koen, D. & R. Blijdestijn**, 2007. *De Hollandse Waterlinie. Cultuurhistorische routes in de Provincie Utrecht*. Provincie Utrecht

- Kok, R. & J.A.T. Wijnen**, 2011. Waardering van Oorlogserfgoed. Een inventarisatie en waardering van sporen uit de Tweede Wereldoorlog op de Grebbeberg en Laarsenberg te Rhenen (Provincie Utrecht). *RAAP-rapport 2240*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Kok, R.**, 2009. Oorlogsverleden op de schop. De noodzaak van archeologie van de Tweede Wereldoorlog. *Archeobrief 2009-2*. Amsterdam.
- Kok, R.**, 2010. Archeologie van de Tweede Wereldoorlog in Overijssel. Een verkenning van Thema's voor gericht onderzoek. *Overijsselse Historische Bijdragen 125e stuk*. Uitgeverij Verloren, Holversum.
- Kuiper, M.**, 2008. *Topografische en militaire kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (TMK) 1864*. Landsmeer.
- Kuiper, M.**, 2008. *Topografische en militaire kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (TMK) 1864*. Landsmeer.
- Liempt, A. van**, 2008. De plek: herinneringen aan bijzondere plekken. *Cronyck de Geyn*: 58 e.v.
- Loopik, J.** 2010. Nieuwegein- 't Klooster; Een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven (ADC-rapportage 2438).
- Louwe Kooijmans, L.P.**, 1980. *Het onderzoek van neolithische nederzettingsterreinen in Nederland anno 1979*. I.P.L., Leiden.
- Luinge, R.A.C.** 2011: Bouwen, ruimte n Archeologie; een uitleg over het juridisch kader van de archeologie, Gouda (Uitgave SIKB)
- Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong (red.)**, 2003. *De ondergrond van Nederland. Geologie van Nederland 7*. NITG-TNO, Utrecht.
- N.N.**, 2009. *Verordening op de archeologische monumentenzorg. Archeologische waardenkaart, Gemeente Utrecht StadsOntwikkeling*. Utrecht.
- Onderzoeksagenda** archeologie gemeente Nieuwegein, RAAP adviesdocument 488, 14 september 2011.
- Offerman-Heykes, J. & C. Brouwer-Groeneveld**, 1990. Het Midden-paleolithicum van Nieuwegein (Utrecht). *Westerheem* 39: 98-109.
- Olde Meierink, B.**, 1995. *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*. Matrijs, Utrecht.
- Ooyevaar, R.J.**, 1990. Archeologie van de Lopikerwaard: het ontstaan van Zuid-West Utrecht. *Waardenreeks deel 3*. Alphen a/d Rijn.
- Palma, J.**, 2009. *Rapportage van het historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven ter plaatste van het plangebied van het project "Ruimte voor de Lek*. T&A Survey.
- Raemaekers, D.C.M.**, 1999. *The Articulation of a "New Neolithic". The emanating of the Swifterbant Culture for the process of neolithisation in the western part of the North European Plain (4900-3400 BC)*. Archaeological Studies Leiden University. Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden, Leiden.
- Regteren Altena, J.F. e.a.**, 1963. *The Vlaardingen Culture*. I.P.P., Leiden.
- ROBAS Producties**, 1989. *Historische Atlas Utrecht, Chromotopografische Kaart des Rijks, schaal 1:25.000*. ROBAS Producties, Den IJp.
- Roy, B. de**, 1973. *Nieuwe kaart van den Lande van Utrecht*. Alphen aan den Rijn.
- Schamp, C.R.C. & A.J. Tol**, 2008. Onderzoeksgebied industrieterrein Gaasperwaard vindplaats 1, gemeente Vianen: archeologisch vooronderzoek: een waarderend onderzoek (proefsleuven). *RAAP-rapport 1678*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Schute, I.A.**, 2011. Rapportage Concentratiekamp Amersfoort (in voorbereiding).

- Schute, I.A. & B. Jansen**, 2007. Gemeente Katwijk: een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart. *RAAP-rapport* 1340. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Schute, I.A.**, 2009. Gemeente Teylingen, een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart. *RAAP-rapport* 1979. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- SGLO**, 2010. *Verliesregister*. De Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945.
- Smit, B.I.**, 2010. Plangebied Ruimte voor de Lek, gemeenten Vianen, IJsselstein, Nieuwegein en Houten: archeologische vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (verkenning). *RAAP-rapport* 2039. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Steenbergen, C. & J. van der Zwart**, 2006. *Strategisch Laagland. Digitale atlas van de Nieuwe Hollandse Waterlinie*. 010 Publishers, Rotterdam.
- Tol, A., 2001**. Bedrijventerrein Het Klooster; gemeente Nieuwegein. Archeologisch onderzoek in het kader van de CHER. *RAAP_briefverslag* 2001-1723/RT. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Ververs M.J.**, 1995b. *Een Vrijstad Bevrijd. Vianen, Hagestein, Everdingen, Zijderveld*. Uitgegeven in eigen beheer.
- Ververs M.J.**, 1995a. De Beatrix sluizen tijdens de oorlog 1940-1945'. *Cronyck de Geyn* 17: 78-93.
- Warning, S.**, 2010. Plangebied Galecopperzoom langs de A2, gemeente Nieuwegein; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-notitie* 3466. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Wijmer, D.J. (red.), Werkgroep kadastrale atlas provincie Utrecht**, 2003. Nieuwegein in 1832: grondgebruik en eigendom. *Kadastrale atlas provincie Utrecht* 9. Utrecht.
- Wijnen, J.A.T. & I.A. Schute** 2010. Archeologisch onderzoek in een 'schuldig landschap: Concentratiekamp Amersfoort. *RAAP-rapport* 2197. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp
- Wijnen, J.A.T.**, 2011. Kruijpend door de Burgerschool. Een pilot voor bouwbiografisch locatieonderzoek naar sporen van de Tweede Wereldoorlog in de voormalige HBS in Wageningen' *RAAP-rapport* 1234. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp
- Zwanenburg, G.J.**, 1990 *'En nooit was het stil...kroniek van een luchtoorlog'* Koninklijke Luchtmacht / Bureau Drukwerkvoorziening Korps Luchtmachtstaf, Den Haag

Lijst van afbeeldingen en tabellen

- Afbeelding 01: Kaakfragment van een wolharige mammoet (Prehistorie; bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 02: Het bronzen Zwaard van Jutphaas (Bronstijd bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 03: Geverfde beker van het type Brunsting 5a en een mantelspeld om kleding dicht te maken (Romeinse tijd bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 04: Kasteel Stormendijk.
- Afbeelding 05: een smeedijzeren miniatuurbijltje en een haardsteen gevonden bij Kasteel Wijnestein. (Nieuwe Tijd; bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 06: Tufsteenfragment (Middeleeuwen; bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 07: Spreeuwenpot gevonden bij Huis De Wiers (Nieuwe tijd bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 08: In 1847 werden bij graafwerkzaamheden op het Kerkveld tufstenen doodskisten uit de 12e eeuw gevonden (Middeleeuwen bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 09: Pelgrimsinsigne van de Heilige Cunera met 2 maagden aan weerszijden die een wurgdoek vasthouden (Middeleeuwen 1450-1500; bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 10: Een impressie van een archeologische opgraving bij Huis de Wiers (bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 11: Beeldje (hoogte 4 cm) gevonden tijdens dijkverzwaringswerkzaamheden binnen plangebied Het Klooster (Middeleeuwen; bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 12: Roemer gevonden bij Huis De Wiers. (Nieuwe Tijd; bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 13: Museum Warsenhoeck (bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 14: Lederen kinderschoen gevonden bij Huis De Wiers (Nieuwe Tijd; bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 15: Zilveren penning uit de tijd van Floris V (Middeleeuwen; bron: Historische Kring Nieuwegein).
- Afbeelding 16: Museum Warsenhoeck (bron: Historische Kring Nieuwegein).

Afbeelding 17: Bouwfragmenten van een Gotisch raam, gevonden in de Lek bij Vreeswijk, vermoedelijk afkomstig van het Dijkveldse kerkje (Middeleeuwen; bron: Historische Kring Nieuwegein).

Afbeelding 18: Het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ; bron: gemeente Nieuwegein).

Tabel 1: Beleidsadvies RAAP ten aanzien van archeologie in de gemeente Nieuwegein.

Tabel 2: Archeologische regels gemeente Nieuwegein.

Tabel 3: Archeologische regels kavels plangebied het Klooster.

Bijlagen

Bijlage 1: Achtergrondinformatie beleidskaders

Internationaal beleid

Het Verdrag van Malta is een Europees verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed. Het verdrag werd in 1992 ondertekend door de lidstaten van de Raad van Europa. Dit verdrag is tot stand gekomen vanuit het besef dat bodemversturende ingrepen het bodemarchief (sporen van menselijke activiteiten uit het verleden) in een snel tempo kunnen vernietigen. Een zorgvuldige omgang met het bodemarchief is daarom gewenst. Het bodemarchief is namelijk een eindige informatiebron, die na verstering of vernietiging definitief verdwenen is. De belangrijkste uitgangspunten van het Verdrag van Malta zijn:

➤ *Behoud van archeologische resten in de bodem (in situ behoud).*

De reden hiervoor is dat de bodem meestal de beste plaats is voor een goede conservering van archeologische resten, mits de bodemcondities ongewijzigd blijven. Behoud *in situ* is een belangrijk uitgangspunt als we nog archeologische vindplaatsen voor de toekomstige generaties willen behouden. Sinds de Tweede Wereldoorlog is meer dan een derde van het nationale bodemarchief ongezien verloren gegaan. Om verdere schade aan het bodemarchief te voorkomen wordt de voorkeur gegeven aan behoud *in situ* boven behoud *ex situ*, ofwel opgraven. Als behoud *in situ* niet mogelijk is, dienen de archeologische resten en sporen gedocumenteerd te worden, voordat de versturende bodemingrepen plaatsvinden. Dit gebeurt door middel van archeologisch onderzoek.

➤ *Tijdig rekening houden met de aanwezigheid van archeologische waarden.*

Wanneer dit uitgangspunt wordt toegepast is er nog voldoende ruimte voor het realiseren van archeologievriendelijke alternatieven (zoals archeologiesparend bouwen, planaanpassing, inpassing van archeologische waarden) of voor het uitvoeren van eventueel noodzakelijk onderzoek.

➤ *Het 'verstoorder betaalt principe'.*

Dit houdt in dat (als behoud *in situ* niet mogelijk is) de veroorzaker/initiatiefnemer van activiteiten die het bodemarchief in gevaar brengen, opdraait voor de kosten van het archeologisch onderzoek. In de wet is bepaald dat de vergunningaanvrager aantoont welke archeologische waarden aanwezig zijn voordat de bodem verstoord wordt. Dit moet voorkomen dat archeologische waarden ongezien verloren gaan, zoals sinds de Tweede Wereldoorlog veelvuldig is gebeurt.

➤ *Het ontsluiten van de resultaten van archeologisch onderzoek voor het publiek/de maatschappij.*

Om het onderzoek, de bescherming en het beheer van archeologische waarden in de toekomst te kunnen waarborgen onder druk van andere economische en maatschappelijke belangen, is er behoefte aan een breed draagvlak en een waardering voor het erfgoed bij een breder publiek. De maatschappij betaalt uiteindelijk namelijk voor het archeologische onderzoek, de bescherming of het beheer ervan. Dit draagvlak kan gecreëerd worden door het toegankelijk maken van de archeologische kennis en

deze te vertalen naar maatschappelijk relevante producten. De kennis over het verleden is niet alleen leerzaam, maar kan ook bijdragen aan het creëren van gevoelens van identiteit en interesse in een gebied. De ontsluiting van deze kennis zorgt ervoor dat archeologie in een breder perspectief geplaatst kan worden.

Nationaal beleid

**Implementatie Verdrag van Malta in de Monumentenwet van 1988.* In 2007 is het Verdrag van Malta in de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd, door middel van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ). Deze wet heeft onder meer de Monumentenwet van 1988 gewijzigd. Dit heeft een verandering teweeg gebracht in het Nederlandse archeologisch bestel en in de omgang met archeologisch erfgoed. Dit betekende onder andere dat archeologie een ruimtelijke conditie werd. Middels deze wetwijziging is het bestemmingsplan namelijk aangehaald als het instrument waarmee het archeologisch erfgoed planologisch wordt beschermd. Dit instrument regelt het vroegtijdig rekening houden met archeologie in het planproces.

Daarnaast wordt op grond van de WAMZ de gemeente verantwoordelijk gesteld voor de omgang met en het nemen van beslissingen met betrekking tot archeologische waarden binnen het gemeentelijk grondgebied. In het verleden lag deze taak op rijks- en provinciaal niveau. Een andere verandering gerelateerd aan de WAMZ is de liberalisering van het bestel. Private ondernemingen (commerciële bedrijven) mogen onder bepaalde voorwaarden archeologisch veldwerk (booronderzoek, proefsleuvenonderzoek en opgravingen) uitvoeren en deze onderzoeken rapporteren. Eerst werden deze werkzaamheden door de overheid (op rijksniveau) geregeld en uitgevoerd door instellingen zoals de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB³⁷), en bijvoorbeeld archeologische afdelingen van (Rijks)universiteiten of instellingen als het Rijksmuseum van Oudheden. De uitvoering van het onderzoek dient nu te gebeuren volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA); een vanuit het Rijk geïnitieerde procesnorm voor de uitvoering van archeologisch onderzoek.

Het Rijk heeft met de wijziging van de Monumentenwet 1988 een meer controlerende taak gekregen wat betreft het waarborgen van de kwaliteit van het archeologisch onderzoek. Op rijksniveau zijn de volgende instanties actief: de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de Erfgoedinspectie. De RCE is onderdeel van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en treedt op namens de minister als adviseur inzake het archeologisch erfgoed en de bescherming daarvan. De RCE treedt ook op als adviseur van de Minister van Economische Zaken en de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer in het kader van m.e.r.-procedures. De RCE verleent subsidies op het gebied van monumenten, archeologie en cultuurlandschap, en voert de Monumentenwet uit. Dit laatste betekent onder andere dat zij het bevoegd gezag is wanneer een bodemingreep binnen de contouren van een archeologisch rijksmonument gepland is. Daarnaast voert de RCE het beheer uit met betrekking tot het Cultureel Erfgoed van het Monumentenregister, het Nationaal

³⁷ Tegenwoordig de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

Scheepsarcheologisch Depot en ARCHIS; het centraal archeologisch informatiesysteem. De Erfgoedinspectie heeft als belangrijkste taak het toezicht houden op de kwaliteit van archeologisch (veld)onderzoek.

Provinciaal beleid

Het provinciaal archeologische beleid van de provincie Utrecht is er in de eerste plaats op gericht waardevolle archeologische *in situ* vindplaatsen te behouden. Dit beleid is nader uitgewerkt en vastgelegd in de provinciale Cultuurnota en de concept Provinciaal Ruimtelijke Structuurvisie 2012-2028. De provincie Utrecht heeft daarnaast een archeologische verwachtingen- en waardenkaart opgesteld, de CultuurHistorische Hoofdstructuur (CHS). Op de kaart zijn alle belangrijke provinciale archeologische en cultuurhistorische verwachtingen en waarden opgenomen. Deze kaart geeft een globaal overzicht van de verwachtingen en waarden. De gemeentelijke verwachtingen- en beleidsadvieskaart gaan een detailniveau verder, en geven informatie op kavelniveau. Relevant voor Nieuwegein is dat de focus van de provincie Utrecht onder andere ligt op de Romeinse Limes. De provincie zet zich, samen met andere Limesprovincies en het Rijk, in voor nominatie van het Nederlandse deel van de Limes als UNESCO-werelderfgoed. In het noorden van Nieuwegein bevindt zich een deel van de Limes. Deze wordt in het Nieuwegeinse archeologiebeleid beschermt en het behoud ervan zal bij het vaststellen van nieuwe bestemmingsplannen middels een dubbelbestemming worden gewaarborgd.

Veel taken die voorheen door de provincie werden geregeld met betrekking tot het archeologisch erfgoed zijn met de invoering van de Wamz bij de gemeenten neergelegd. De provincie heeft nieuwe taken gekregen op het gebied van archeologie, waarvan de belangrijkste wettelijk taken zijn:

- Advisering, toetsing en vergunningverlening in het kader van de Ontgrondingenwet;
- Beheren van een provinciaal depot voor bodemvondsten en vergunning verlenen aan gemeenten voor de inrichting van een eigen depot³⁸;
- Aanwijzing van archeologisch waardevolle gebieden (provinciaal belanggebieden) op basis van de provinciale Archeologische Monumenten Kaart en de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden met als doel het veiligstellen van archeologische waarden. Als de provincie dergelijke gebieden aanwijst, dienen gemeenten dit conform de Provinciale Ruimtelijke Verordening in de gerelateerde bestemmingsplannen op archeologisch gebied bij te werken. Op deze manier kan de provincie een gemeente dwingen bestemmingsplannen archeologievriendelijk te maken.

³⁸ Een gemeente kan besluiten om een eigen depot op te zetten en deze taak van de provincie over te nemen. De gemeente Nieuwegein heeft vooralsnog niet het streven om dit te doen, aangezien zij hier momenteel niet de middelen voor heeft en de provincie deze taak naar wens vervult.

Bijlage 2: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) en Archeologische MonumentenzorgCyclus (AMZ-cyclus)

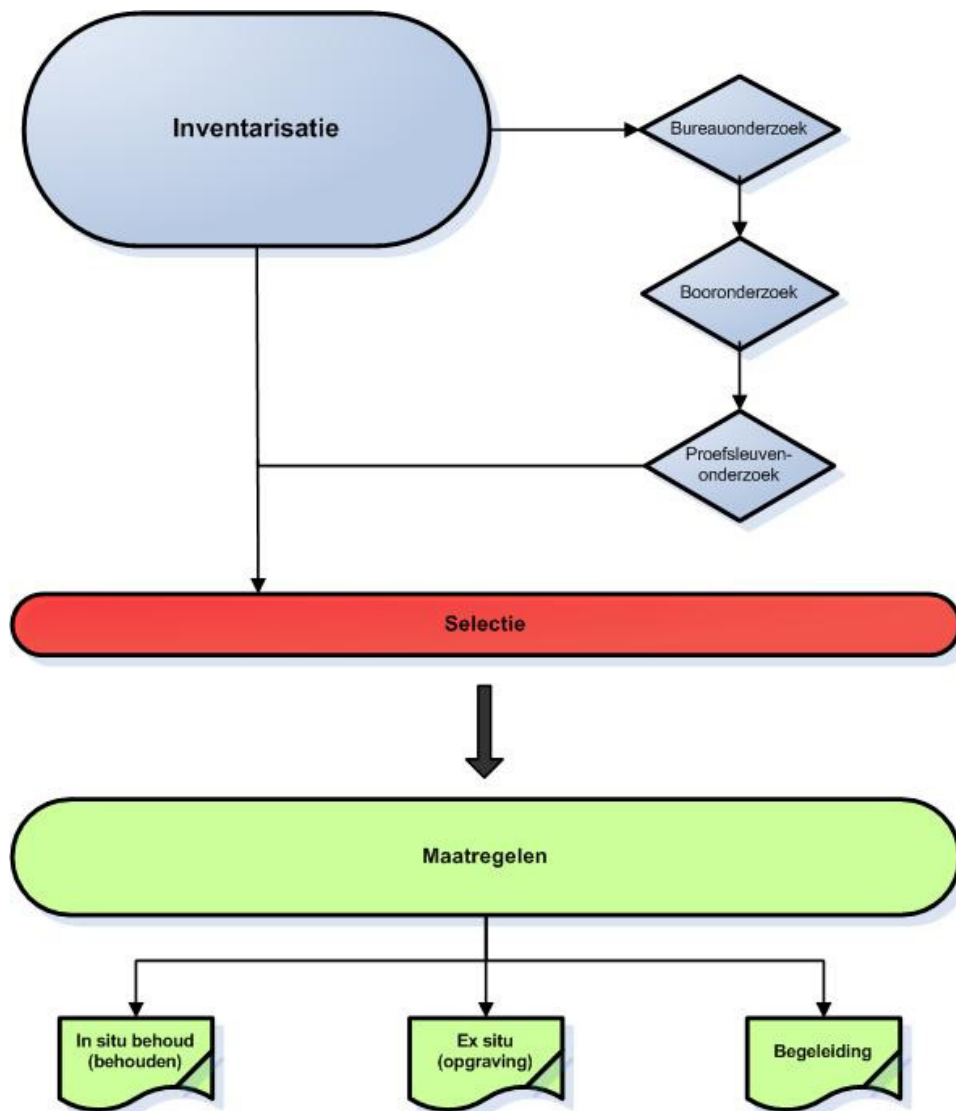
Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA)

Het doel van dit kwaliteitsdocument is het regelen en waarborgen van een goede omgang met en zorg voor het archeologisch erfgoed (op land en in het water). De KNA omschrijft welke handelingen en processtappen moeten worden uitgevoerd opdat het archeologisch onderzoek op een goede manier wordt uitgevoerd. Deze handelingen en processtappen betreffen de volgende archeologische werkzaamheden: Inventariserend onderzoek (bureauonderzoek, booronderzoek en proefsleuvenonderzoek), maatregelen (opgraven, beschermen/inpassen van vindplaatsen & archeologische begeleiding van bouwwerkzaamheden) en de uitwerking (het registreren, deponeren en beheren van vondsten). De KNA stelt daarnaast dat het archeologisch onderzoek uitgevoerd dient te worden door een gecertificeerd archeologisch bedrijf, dat werkt volgens de standaarden van de KNA. De KNA wordt regelmatig geüpdatet³⁹ en bevat de laatste inzichten vanuit het vakgebied en visies omtrent de nieuwste onderzoeksmethoden. De gemeente Nieuwegein stelt dat het archeologisch onderzoek conform de eisen van de vigerende versie van de KNA dient te worden uitgevoerd.

Archeologisch onderzoekstraject en de AMZ-cyclus

Archeologisch onderzoek in Nederland wordt uitgevoerd conform het proces van de Archeologische MonumentenzorgCyclus (AMZ-cyclus). Dit proces bestaat uit meerdere stappen en formeel te doorlopen procedures. Het gehele proces is onderverdeeld in drie hoofdstappen: (1) de inventarisatie, (2) de selectie van de aangetroffen archeologische waarden en (3) de te treffen beheersmaatregelen. Het proces van de AMZ-cyclus is weergegeven in figuur 1. Het gehele proces heeft een sterke gelijkenis met het uitvoeringsproces van bodemkwaliteit. Zo is er sprake van een inventariserende en waarderende fase, gevolgd door een selectiemoment en bijpassende maatregelen. Kenmerkend is dat iedere afzonderlijke stap voortbouwt op de resultaten van de vorige stap.

³⁹ De versie die nu in gebruik is, is versie 3.2.

Afbeelding 18: Het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ),

Inventarisatiefase; bureauonderzoek

In het kader van de vergunningverlening of het vaststellen van een bestemmingsplan kan archeologisch onderzoek noodzakelijk zijn. Dit onderzoek start met een inventariserend archeologisch onderzoek; het bureauonderzoek. Ten behoeve van het opstellen en vaststellen van een bestemmingsplan, wordt op gemeentelijk (intern) niveau gebruik gemaakt van het beleidsrapport en de beleidsadvieskaart. Het abstractieniveau en schaalniveau van deze documenten is voor bestemmingsplannen voldoende om als 'bureauonderzoek' te dienen en te bepalen of er een dubbelbestemming archeologie moet worden opgenomen in het bestemmingsplan.

Bij het afgeven van omgevingsvergunningen moet concreter worden gekeken naar de archeologische waarde van een locatie. Na het afgeven van een omgevingsvergunning is een ontwikkelaar namelijk vrij om de grond te roeren. Voordat een omgevingsvergunning kan worden afgegeven wordt daarom (mogelijk in meerdere

fasen) archeologisch onderzoek uitgevoerd om de archeologische waarde van een locatie vast te stellen en te bepalen of deze waarde door de geplande ontwikkeling wordt aangetast. Er dient daarom een specifiek bureauonderzoek uitgevoerd te worden, dat als doel heeft de gespecificeerde archeologische verwachting voor een locatie in beeld te brengen. Er wordt hierbij rekening gehouden met eventuele verstoringen die de intactheid van de verwachte archeologische waarden kunnen hebben aangetast. Op deze manier wordt duidelijk of er op een specifieke locatie mogelijk sprake is van een behoudenswaardige en intacte vindplaats en of er meer archeologisch onderzoek noodzakelijk is om dit verder te onderzoeken.

Inventarisatiefase; veldonderzoek

Indien het resultaat van het bureauonderzoek duidelijk maakt dat er sprake kan zijn van een behoudenswaardige en intacte archeologische vindplaats, is de volgende stap het uitvoeren van archeologisch inventariserend veldonderzoek (booronderzoek en/of proefsleuvenonderzoek). Dit veldonderzoek start met een booronderzoek, dat indien de onderzoeksresultaten daar aanleiding toe geven gevolgd wordt door een proefsleuvenonderzoek. Het booronderzoek is een veldonderzoek met als doel de archeologische verwachting zoals die geformuleerd is in het bureauonderzoek te toetsen. Hiermee kan de bodemgesteldheid/bodemintactheid worden vastgesteld (verkennend booronderzoek) of de aanwezigheid van archeologische resten (karterend booronderzoek) getoetst worden. Indien uit het verkennend of karterend booronderzoek blijkt dat er sprake is van respectievelijk een intacte bodem en archeologische resten aangetoond worden, dan dient verder onderzoek in de vorm van proefsleuven te worden uitgevoerd.

Doel van het proefsleuvenonderzoek is om de aard, omvang, datering, gaafheid, conservering en inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten vast te stellen ('waarderen'). Het proefsleuvenonderzoek wordt in de vorm van een steekproef van de contour volgend uit het booronderzoek uitgevoerd. Met de proefsleuven wordt in de regel tussen de 4 en 10 procent van het oppervlak onderzocht. Het resultaat van het proefsleuvenonderzoek is een rapportage van bevindingen, waarna het vondstmateriaal gedeponneerd wordt in het provinciaal depot. Dit waarderend onderzoek bepaalt de te nemen stappen in respectievelijk de selectie- en maatregelenfase. Voor het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek is een door het bevoegd gezag goedgekeurd Programma van Eisen noodzakelijk.

Selectiefase

Op basis van het inventariserend veldonderzoek (booronderzoek en proefsleuvenonderzoek) wordt een selectieadvies opgesteld door een archeologisch uitvoerder, de beleidsadviseur Monumenten, Cultuurhistorie en Archeologie of een archeologisch adviseur⁴⁰. In het selectieadvies staat of er sprake is van één of meerdere vindplaatsen en of deze vindplaats(en) behoudenswaardig is/zijn. Naar

⁴⁰ Als de archeologisch uitvoerder of een archeologisch adviseur een selectieadvies opstelt naar aanleiding van de resultaten van veldonderzoek, dan wordt deze gecontroleerd en indien akkoord overgenomen door de beleidsadviseur Monumenten, Cultuurhistorie en Archeologie. De beleidsadviseur kan echter ook besluiten om zelf een selectieadvies op te stellen.

aanleiding van dit selectieadvies neemt het college van burgemeester en wethouders een besluit over het vervolg. Dit resulteert in een zogenaamd selectiebesluit. Binnen de archeologie bestaat een drietal waardecriteria, opgenomen in de KNA, op basis waarvan kan worden bepaald of een vindplaats behoudenswaardig is.

- Belevingswaarde;
- Inhoudswaarde;
- Fysieke kwaliteit.

Indien het selectiebesluit bepaalt dat er sprake is van één of meerdere behoudenswaardige vindplaatsen, dient hier op een goede manier zorg voor te worden gedragen.

Maatregelen (behoud in situ en behoud ex situ)

Er zijn verschillende soorten maatregelen om zorg te dragen voor het behoudenswaardige, archeologisch erfgoed en voor het veiligstellen van deze waarden. De maatregelen worden onderverdeeld in 'in situ' en 'ex situ' behoud. *In situ* behoud betreft het beschermen van de vindplaats(en) in de bodem. Fysieke beschermingseisen spelen hierbij een rol (zie hoofdstuk 4; paragraaf 4.3) *Ex situ* behoud betreft het opgraven of het archeologisch begeleiden van civiele-/bouwingsrepen. Conform de Monumentenwet van 1988 geniet *in situ* behoud de voorkeur boven *ex situ* behoud. Het beleidsuitgangspunt is dat in eerste instantie bekeken wordt of *in situ* behoud mogelijk is. Zo niet, dan wordt ervoor gekozen de archeologische resten *ex situ* veilig te stellen. In beide gevallen wordt gesproken van behoud, of in andere woorden het veiligstellen van archeologische waarden. In beide gevallen voldoet de ontwikkelaar hiermee aan zijn zorgplicht voor het erfgoed.

Behoud *in situ* houdt in dat de aangetroffen archeologische waarden in de bodem bewaard en beschermd blijven. Door middel van archeologiesparende bouwmethoden (zoals bijvoorbeeld het ophoging van een terrein, een aangepast heipalenplan, een andere fundering) kan er op de locatie toch gebouwd worden waarbij de archeologische waarden niet of niet noemenswaardig worden aangetast. Daarnaast kan de ontwikkelaar ervoor kiezen om de locatie(s) van de vindplaats(en) in te passen in het projectplan en ter plaatse van de vindplaats(en) geen bodemversturende activiteiten uit te voeren. Een dergelijke locatie wordt dan bijvoorbeeld een park, speelveld, binnenhof. De ontwikkelaar dient aan de bevoegde overheid aan te tonen dat de archeologische resten door de getroffen maatregelen niet onevenredig geschaad worden. De bevoegde overheid houdt toezicht op het behoud van de archeologische resten middels een beheerplan/monitoringsplan. Dit betreft in feite een plan van aanpak waarmee voorwaarden gecreëerd worden om de archeologie op een goede manier in de bodem te behouden. Naast een algemeen beheerplan/monitoringsplan voor behoud *in situ* in het algemeen, kunnen er ook aparte beheer-/monitoringsplannen opgesteld worden voor specifieke locaties. De ontwikkelaar/bodemverstoorder wordt vooraf op de hoogte gesteld van de eisen die aan het te ontwikkelen terrein/de geplande bodemversturende activiteit gesteld worden.

Als voor behoud *ex situ* wordt gekozen dan kan dit door middel van een opgraving of een archeologische begeleiding⁴¹. Wanneer een vindplaats wordt opgegraven, worden de archeologische waarden uit de bodem verwijderd en gedocumenteerd (uitwerken vondsten en sporen, rapportage van bevindingen en deponering vondstmateriaal in het provinciaal depot). De opgegraven locatie kan daarna worden vrijgegeven en de bouwwerkzaamheden kunnen zonder verdere restricties uitgevoerd worden. Bij een archeologische begeleiding vinden de civiele werkzaamheden onder toezicht van een archeoloog plaats. Indien er archeologische waarden worden aangetroffen, worden de werkzaamheden stilgelegd en wordt de waarde van de aangetroffen archeologische resten bepaald (behoudenswaardig of niet behoudenswaardig). Indien er sprake is van behoudenswaardige archeologie, dan worden de archeologische resten gedocumenteerd en vastgelegd door een archeoloog. De bouwwerkzaamheden liggen dan even stil. Na het veiligstellen van de archeologische waarden kan de civiele uitvoerder de werkzaamheden weer hervatten. Voor zowel een opgraving als een archeologische begeleiding is een door het bevoegd gezag goedgekeurd Programma van Eisen noodzakelijk. In het geval van een archeologische begeleiding dient in een dergelijk Programma van Eisen ook te worden vastgelegd of de bouw òf de archeologie leidend is. Als de bouw leidend is, bepaald de civiel uitvoerder het tempo van de werkzaamheden. Als de archeologie leidend is, dan bepaalt de archeologisch uitvoerder het tempo van de werkzaamheden.

Conclusie

Het eindresultaat van elke hiervoor genoemde activiteit van de processtappen van het AMZ-proces (fig. 3.1; inventariserend onderzoek en maatregelen) is een rapportage van bevindingen dat aan het bevoegd gezag wordt aangeboden ter beoordeling. Het bevoegd gezag weegt bij elke processtap af of en in welke mate vervolgonderzoek noodzakelijk is. Dit betekent dus dat na elke processtap kan worden besloten dat er geen sprake is van behoudenswaardige archeologie en dat er geen nader onderzoek uitgevoerd hoeft te worden⁴². Als dit laatste het geval is, kan een locatie vrijgegeven worden voor het uitvoeren van de geplande ontwikkeling. Indien tijdens de graafwerkzaamheden dan toch nog archeologische resten in de bodem worden aangetroffen, worden dit toevalsvondsten genoemd. Bij het aantreffen van toevalsvondsten wordt in overleg met de gemeente bepaald wat de te nemen vervolgstappen zijn.

⁴¹ De keuze voor het uitvoeren van een opgraving of een begeleiding hangt af van de stand van zaken van de civiele werkzaamheden en de soort civiele ingreep. De aard van de civiele werkzaamheden maakt het bijvoorbeeld niet altijd mogelijk om een opgraving uit te voeren. Indien er bijvoorbeeld sprake is van het slopen van de huidige bebouwing voorafgaand aan de uitvoering van het nieuwe plan, dan is een archeologische begeleiding van de werkzaamheden gewenst. Een opgraving is dan niet mogelijk, omdat de sloopwerkzaamheden het aanwezig archeologische potentieel in de ondergrond kunnen verstoren. Ook kan het zo zijn, dat de planning van de civiele werkzaamheden het uitvoeren van een opgraving niet toelaat. Het uitvoeren van een opgraving kost tijd en een begeleiding kan sneller geregeld zijn. De keuze voor het uitvoeren van een opgraving of een begeleiding wordt bepaald door het bevoegd gezag (beleidsadviseur Monumenten, Cultuurhistorie en Archeologie) in samenspraak met de ontwikkelende partij.

⁴² De reden voor het niet aanraden van archeologisch (vervolg)onderzoek kan zijn dat een gebied een vooraf vastgestelde lage kans op het aantreffen van archeologische waarde heeft of dat een reeds uitgevoerd archeologisch inventariserend onderzoek geen aanwijzing voor de aanwezigheid van archeologische waarden heeft aangetoond. Het archeologiebeleid van de gemeente Nieuwegein is hierbij leidend.

Bijlage 3: Kaart beleidseisen plangebied het Klooster

**Bijlage 4: Onderzoeksrapport '*Een gestapeld verleden*'
(losse bijlage)**

Bijlage 5: Onderzoeksagenda archeologie (losse bijlage)